

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmana • Ombudsperson Institution

---

GODIŠNJI IZVEŠTAJ NACIONALNOG MEHANIZMA ZA PREVENCIJU TORTURE 2018.

Br. 2

Priština, 2019.

Sadržaj

Sadržaj.....	1
1. Nacionalni mehanizma za prevenciju torture (NMPT)	3
2. Metodologija i organizacija NMPT-a tokom 2018. godine.....	4
2.1 Metodologija NMPT-a	4
2.2 Sastav NMPT-a	5
2.3 Obuke osoblja NMPT-a.....	5
2.4 Aktivnosti NMPT-a.....	8
3. Međunarodna saradnja.....	9
4. Ispunjenje mandata NMPT-a tokom 2018. godine.....	10
4.1 Izvršene posete	10
4.2 Izveštaji sa preporukama objavljeni tokom 2018. godine	10
5. Saradnja domaćih ustanova sa NMPT-om	11
6. Nalazi tokom poseta i preporuke upućene nadležnim organima	12
6.1 Policijske stanice	12
6.2 Korektivni i pritvorski centri.....	20
6.3 Preporuke upućene nadležnim organima nakon poseta korektivnim centrima i centrima za pritvor	38
7. Centar za tražioce azila i Centar za zadržavanje stranaca	40
8. Ustanove mentalnog zdravlja	46
8.1 Institut forenzičke psihijatrije Kosova	47
8.2 Psihijatrijska klinika.....	51
8.3 Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju	55
9. Institucije socijalne zaštite.....	59
9.1 Starija lica i bez porodične brige (DSLBPB)	59
9.2 Specijalni Institut u Štimlju (SIŠ)	60
9.3 Dom za decu sa ograničenim mentalnim sposobnostima	62

Uvodna reč Ombudsmana

Zadovoljstvo mi je da predstavim godišnji izveštaj Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (NMPT). Zakonom br. 05/L-019 o Ombudsmanu, predviđeno je da se u okviru Institucije ombudsmana formira poseban mehanizam, koji će obavljati sve funkcije Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture.

Ovaj zakon utvrđuje dužnosti ovog mehanizma, a to su: da redovno i nenajavljeno poseti sva mesta na kojima se drže osobe lišene slobode, uključujući policijsko zadržavanje, pritvor, boravak u zdravstvenim ustanovama, carinsko zadržavanje i zadržavanje u emigracionim centrima.

Januara 2016. godine sam potpisao Odluku o uspostavljanju Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, u skladu sa članom 17. Zakona o Ombudsmanu. Odmah nakon ove Odluke, Savet Evrope je pokrenuo sprovođenje dvogodišnjeg projekta za jačanje nadzornih kapaciteta NMPT-a. Pored obuka za podizanje kapaciteta nadgledanja, NMPT je kompletiran kao multidisciplinarni tim i sada u svom sastavu ima pravnog savetnika, psihologa, lekara i socijalnog radnika i njime rukovodi direktorka, a nadgleda ga zamenica Ombudsmana.

Tokom ovog perioda za koji se izveštava, NMPT je obavio 60 poseta: u policijskim stanicama, u korektivnim centrima, u centrima za pritvor, u centru za pritvor za strance, u centru za tražioce azila, u psihijatrijskim ustanovama i ustanovama za socijalnu zaštitu. NMPT je, putem izveštaja poseta, dostavio 96 preporuka nadležnim telima u cilju poboljšanja stanja ljudskih prava za osobe lišene slobode.

Takođe, zadovoljstvo mi je da obavestim javnost i vlasti da se NMPT Ombudsmana sada visoko ocenjuje od strane stručnjaka Saveta Evrope i drugih verodostojnih međunarodnih organizacija za obavljeni rad, metodologiju praćenja, date preporuke i, pre svega, za konstruktivan dijalog uspostavljen sa nadležnim telima i ustanovama u kojima se nalaze lica lišena slobode.

Ovom prilikom želim da se zahvalim svim ustanovama, međunarodnim organizacijama, a posebno Savetu Evrope i lokalnim nevladinim organizacijama, sa kojima smo imali plodnu saradnju tokom perioda za koji izveštavamo.

Hilmi Jashari
Ombudsman

1. Nacionalni mehanizma za prevenciju torture (NMPT)

Republika Kosovo nije potpisnica Konvencije Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, budući da ona još uvek nije članica Ujedinjenih nacija. Međutim, član 22. Ustava Republike Kosovo propisuje da se ovim Ustavom garantuju ljudska prava i slobode garantovana međunarodnim sporazumima i instrumentima. Ovi međunarodni sporazumi i instrumenti se u Republici Kosovo primenjuju direktno i imaju prioritet, u slučaju sukoba, u odnosu na odredbe zakona i drugih akata javnih institucija. Jedna od konvencija uključenih u ovaj član je Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja Ujedinjenih nacija, koja je usvojena 10. decembra 1984. godine i stupila na snagu 26. juna 1987. godine.¹

Dana 18. decembra 2002. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija je, na pedeset sedmoj (57) sednici Rezolucijom A/RES/57/199, usvojila Opcioni protokol Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja. Ovaj Protokol je stupio na snagu dana 22. juna 2006. godine.² Osnovna svrha dotičnog protokola je uspostavljanje sistema redovnih poseta, koje će vršiti nezavisna međunarodna i domaća tela, mesta na kojima se nalaze osobe lišene slobode, u cilju prevencije torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja.³

Dalje, Opcioni protokol definiše obavezu svake države potpisnice da uspostavi jedno ili više tela za posetu radi prevencije torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja. Protokol utvrđuje da su ova tela za posetu imenovana kao Nacionalni mehanizmi za prevenciju.⁴

Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, koji je stupio na snagu 26. juna 2015. godine, u članu 17. stav 1. propisuje da Ombudsman deluje kao nacionalni mehanizam za prevenciju torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja. Zakon predviđa da će se u okviru Institucije ombudsmana uspostaviti poseban Mehanizam koji će obavljati sve funkcije Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (u daljem tekstu *NMPT*).⁵ Dalje, ovaj Zakon predviđa da osoblje ovog mehanizma, pored pravnika, treba da uključuje profesionalce iz različitih oblasti.

Redovne i nenajavljene posete svim mestima na kojima se nalaze osobe lišene slobode, uključujući policijsko zadržavanje, pritvor, boravak u zdravstvenim ustanovama, carinsko zadržavanje, zadržavanje u emigracionim centrima i bilo kog drugog mesta kada postoji sumnja da je došlo do kršenja prava i sloboda, su dužnosti NMPT-a utvrđene Zakonom.⁶

---

¹ Kancelarija visokog komesara Organizacije ujedinjenih nacija za ljudska prava, na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>.

² Kancelarija visokog komesara Organizacije ujedinjenih nacija za ljudska prava, na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opcat.aspx>.

³ Član 1. Opcionog protokola Konvencije protiv torture.

⁴ Član 3. Opcionog protokola Konvencije protiv torture.

⁵ Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 17. stav 2.2.

⁶ Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 17. stav 2.

Zakon o Ombudsmanu daje NMPT-u pravo da posećuje mesta na kojima se drže lica lišena slobode, da prave fotografije i audio-vizuelne snimke, garantuje zaštitu od spoljašnjeg mešanja u rad njegovog osoblja, kao i pravo osoblja NMPT-a da ne daje podatke, informacije ili objašnjenja o njihovim nalazima tokom obavljanja njihovih dužnosti u ovoj oblasti.⁷ Tokom obavljanja funkcije kao NMPT, Ombudsman i njegovi predstavnici imaju pravo na pristup informacijama o zdravstvenom stanju lica lišenih slobode, uključujući i pristup njihovim medicinskim dosijeima, uz njihovu saglasnost, kao i ličnim podacima tih lica.⁸

NMPT je, dana 16. januara 2016. godine, zvanično uspostavljen Odlukom Ombudsmana, g. Hilmiya Jasharija. Odmah nakon ove Odluke, Savet Evrope (SE) je pokrenuo Projekat jačanja kapaciteta NMPT-a za praćenje, radi praćenja svih mesta na kojima se nalaze lica lišena slobode. Svrha ovog Projekta je jačanje kapaciteta NMPT-a za praćenje. Dotični Projekat će trajati do aprila 2019. godine.

2. Metodologija i organizacija NMPT-a tokom 2018. godine

2.1 Metodologija NMPT-a

NMPT ima metodologiju poseta koje se sastoje od: pripreme posete, vrste poseta (poseta koja je najavljena ili nenajavljena), radnje koje se sprovode po dolasku u ustanovu koja se posećuje, podela u grupe po dolasku, razgovor sa rukovodiocem ustanove, tim za praćenje obilazi sve prostorije ustanove, intervjui sa licima lišenim slobode, kontakti sa službenicima korektivne službe, kontakti sa zdravstvenim osobljem, sastanak između tima za praćenje pre završnog sastanka sa direktorom, završni razgovor sa direktorom.

Pripremna faza posete podrazumeva prikupljanje informacija od značaja za posetu ustanovi, cilj posete, određivanje broja članova NMPT-a koji će učestvovati u poseti, podela u podgrupe i podela dužnosti. Član 17. Zakona o Ombudsmanu propisuje da NMPT vrši nenajavljene posete mestima na kojim se čuvaju lica lišena slobode.

Početni razgovor sa rukovodiocem ustanove koja se posećuje podrazumeva predstavljanje mandata NMPT-a na efikasan i profesionalan način, predstavljanje članova tima za praćenje, cilj posete itd. Nakon početnog razgovora sa direktorom, tim za praćenje obilazi sve prostorije ustanove.

Zatim intervjui sa licima lišenim slobode i službenicima ustanove započinju, tim za praćenje donosi odluku koga će i gde intervjuisati. Tim za praćenje uverava ispitanika da će razgovor biti poverljiv, bez prisustva službenika intervjuisane ustanove.

Takođe, tim za praćenje posećuje zdravstvenu jedinicu bilo kog korektivnog ili pritvornog centra u cilju provere da li zatvorenici vrše početne zdravstvene kontrole prilikom prijema, da li su službenici korektivne službe prisutni tokom pružanja medicinskih usluga zatvorenici, da li se u protokolima zdravstvene jedinice vodi tačna

---

⁷ Zakon br. 05/L-019o Ombudsmanu, član 17. stav 3.

⁸ Zakon br. 05/L-019o Ombudsmanu, član 17. stav 4.

evidencija svih relevantnih aspekata pružanja medicinskih usluga, pogotovu u slučajevima telesnih povreda, pokušaja samoubistva, samopovređivanja itd.

Nakon ovih radnji, tim za praćenje održava sastanak između članova tima za praćenje i sprovodi privremenu procenu dosadašnjih nalaza, donosi odluke za daljnje radnje, ukoliko je neophodno, kao i da donosi odluku koja će pitanja biti predstavljena pred rukovodiocem ustanove.

Završni razgovor sa rukovodiocem ustanove se usredsređuje na značajnije probleme, kao što su: odnosi između osoblja i zatvorenika, incidenti između zatvorenika, loši uslovi smeštaja, neodgovarajuća zdravstvena zaštita, nepoštovanje proceduralnih garancija (pristup advokatu, kontakti sa porodicom, itd). Tokom završnog razgovora sa direktorom, tim za praćenje koristi konstruktivan jezik i poštuje rad službenika ustanove. Tim za praćenje zahteva konstruktivan dijalog, a ne konfrontaciju sa službenicima ustanove.

2.2 Sastav NMPT-a

što se tiče osoblja, sadašnji sastav NMPT-a je kompletiran u skladu sa Zakonom o Ombudsmanu i Uredbom 01/2016 o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Instituciji ombudsmana, gde su uključeni:

1. Zamenik ombudsmana, odgovoran za NMPT
2. Direktorka NMPT-a
3. Viši pravni savetnik za prevenciju torture
4. Savetnici za prevenciju torture
5. Savetnik - lekar
6. Savetnik - psiholog
7. Savetnik - socijalni radnik

Savet Evrope je, u okviru projekta za jačanje NMPT-a, angažovao psihijatra u tim NMPT-a u cilju sprovođenja poseta za praćenje u ustanovama za mentalno zdravlje.

Tokom godine za koju se izveštava, NMPT je vršio posete mestima na kojima se čuvaju lica lišena slobode, kao i druge ustanove gde lica mogu biti lišena slobode ili ne mogu napustiti ove ustanove sopstvenom voljom zbog bilo koje Odluke nadležnih organa. NMPT je, tokom godine za koju se izveštava, posetio veliki broj policijskih stanica, pritvornih centara, korektivnih centara, ustanova za mentalno zdravlje, centara za socijalnu zaštitu, centara za tražioce azila i centar za zadržavanje stranaca.

2.3 Obuke osoblja NMPT-a

Tokom perioda za koji se izveštava, u okviru projekta Saveta Evrope, nastavljena je obuka za jačanje kapaciteta NMPT-a. Tokom ovog perioda, sprovedena je kombinovana teorijska i praktična obuka u Zatvoru visoke bezbednosti, Korektivnom centru u Dubravi i Vaspitno popravnom centru u Lipljanu. U nastavku su organizovane i kombinovane obuke sa praktičnim posetama policijskim stanicama, ustanovama za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu. Pored toga, osoblje NMPT-a je učestvovalo na obuci u trajanju od četiri

dana, koju je organizovala Granična agencija Evropske unije FRONTEX, održana u Beogradu. Na svim obukama koje su organizovane u okviru projekta Saveta Evrope održana su predavanja i pažljivo nadgledane praktične obuke sadašnjih i prethodnih stručnjaka Evropskog komiteta za prevenciju torture.

Poseta Zatvoru visoke bezbednosti - praktična obuka, februar 2018.

Poseta Centru za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju (CIRHPB)

Poseta Institutu forenzičke psihijatrije Kosova

Poseta psihijatrijskoj klinici u Prištini.

Poseta policijskoj stanici, praktična obuka, oktobar 2018.

2.4 Aktivnosti NMPT-a

U okviru projekta SE-a, NMPT je u saradnji sa kancelarijom SE-a u Prištini organizovao nekoliko aktivnosti kao što su: jednodnevni okrugli stolovi u cilju podizanja svesti za predstavnike kosovskih institucija (pravosuđe, zatvorski sistem, tužioci) i osoblja IO-a, u vezi sa mandatom NMPT-a; jednodnevna konferencija u vezi sa rezultatima postignutim tokom projekta i o modalitetima saradnje između NMPT-a i drugih institucija Kosova.

Takođe je održan Forum rada za međuinstitucionalnu saradnju, na temu „Prevenција zlostavljanja u službi mentalnog zdravlja i socijalne zaštite”. Svrha Foruma je bila da razgovara o nalazima NMPT-a, problemima identifikovanim na terenu i pronalaženju mogućnosti za rešavanje problema od samih učesnika. Kao rezultat Foruma, učesnici su dali dvadeset važećih preporuka za efikasno rešavanje zajednički identifikovanih praznina i nedostataka. Te preporuke su integrisane u izveštaje sa preporukama koje je izradio NMPT.

Zajednička fotografija sa Foruma za međuinstitucionalnu saradnju, Bečići, 19. septembar 2018.

U čast obeležavanja Svetskog dana mentalnog zdravlja (10. oktobra), NMPT je u saradnji sa Kancelarijom SE-a u Prištini organizovao jednodnevnu Regionalnu konferenciju u vezi sa izazovima funkcionisanja NMP-a na Zapadnom Balkanu. Konferencija je imala za cilj razmenu iskustava i diskusiju o izazovima sa kojima se suočavaju Nacionalni mehanizmi za prevenciju torture u zemljama regiona, u vezi sa praćenjem tretmana osoba sa mentalnim problemima u korektivnim ustanovama, psihijatrijskim bolnicama i ustanovama socijalne zaštite. Konferencija je završena nizom preporuka o načinu daljeg jačanja saradnje između Nacionalnih mehanizama za prevenciju, međunarodnih tela za praćenje, civilnog društva i odgovarajućih organa, radi bolje zaštite prava lica sa mentalnim poremećajima i ograničenim intelektualnim sposobnostima, na mestima lišavanja slobode. Vredi naglasiti da je konstruktivna saradnja NMPT-a sa ostalim ustanovama u zemlji i nevladinim organizacijama dobar primer za zemlje regiona.

Regionalna konferencija NMPT-a zemalja zapadnog Balkana - „Sprečavanje zlostavljanja osoba sa mentalnim problemima u mestima lišavanja slobode ”

NMPT je, pored organizacije aktivnosti u okviru projekta SE, učestvovao i u raznim aktivnostima organizovanim od strane Zdravstvenog odeljenja u zatvorima/Ministarstvo zdravlja i nevladine organizacije.

3. Međunarodna saradnja

Tokom perioda za koji se izveštava, NMPT je nastavio svoju međunarodnu saradnju, učestvujući na sastancima organizovanim od strane Mreže NMPT-a jugoistočne Evrope, radne grupe Evropske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI), kao što su Radna grupa za azil i migracije i Radna grupa o ulozi Ombudsmana u situacijama nakon sukoba. NMPT je, u okviru projekta Saveta Evrope za jačanje kapaciteta NMPT-a, učestvovao u studijskoj poseti u trajanju od četiri dana u Poljskoj. U okviru ove posete, Kosovski i Poljski NMPT su zajedno obavili nekoliko poseta mestima gde se drže lica lišena slobode u Poljskoj i posetili su neke ustanove i nevladine organizacije, kao što je ODHIR, Helsinški odbor Poljskoj itd. Tokom ove godine su FRONTEX i IOM organizovali obuku za Kosovsku policiju u Crnoj Gori u vezi sa prinudnim povratkom emigranata. Ovom prilikom je predstavnik NMPT-a održao predavanje o mandatu Ombudsmana i NMPT-a.

Takođe, NMPT je nastavio saradnju sa relevantnim međunarodnim organizacijama, odgovarajući na upitnike poslane u vezi sa stanjem lica lišenih slobode i pitanjima koja se odnose na azil i migraciju.

Studijska poseta Poljskoj, od 24. do 29. juna 2018.

4. Ispunjenje mandata NMPT-a tokom 2018. godine

4.1 Izvršene posete

Tokom perioda za koji se izveštava, NMPT je izvršio 60 poseta (opšte, ad-hoc i prateće posete) raznim ustanovama, kao što su: Korektivni centar Dubrava, Centar za zadržavanje stranaca, Centar za tražioce azila, Pritvorski centar u Gnjilanu, Pritvorski centar u Peći, Pritvorski centar u Prizrenu, Vaspitno popravni centar u Lipljanu, Korektivni centar za žene i maloletnike u Lipljanu, Pritvorski centar u Lipljanu, Zatvor visoke bezbednosti, Međunarodni aerodrom „Adem Jašari” u Prištini, Regionalni centar za zadržavanje u Prištini, policijske stanice u Lipljanu, Podujevu, Mitrovici, Vučitrnu, Prizrenu, Suvoj Reci, Dragašu, Klini, Istoku, Dečanu, Peći, Vitini, Kačaniku, Štrpcu, Uroševcu, Gnjilanu, Novom Brdu, Kamenici, Gračanici, Ranilugu, Štimlju, Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju, psihijatrijsku kliniku, Institut forenzičke psihijatrije, Dom za decu sa ograničenim mentalnim sposobnostima, Specijalni institut u Štimlju, Dom za starije osobe i osobe bez porodičnog staranja u Prištini.

4.2 Izveštaji sa preporukama objavljeni tokom 2018. godine

Tokom perioda za koji se izveštava, NMPT je objavio izveštaj sa preporukama o poseti u Pritvorskom centru u Prizrenu, Korektivnom centru u Dubravi⁹, Pritvorskom centru u

---

⁹ Izveštaj sa preporukama za posetu Korektivnom centru u Dubravi, objavljen 24. avgusta 2018. godine. Vidite na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/08/27/izvestaj-sa-preporukama-nacionalnog-mehanizma-za-sprecanje-torture-ombudsman-u-vezi-posete-korektivnom-centru-u-dubravi/>.

Gnjilanu, Vaspitno popravnom centru u Lipljanu, Pritvorskom centru u Peći, Centru za tražioce azila i Centru za zadržavanje stranaca u Vranidolu¹⁰.

NMPT je tokom 2018. godine objavio izveštaj sa preporukama za posete policijskim stanicama u Mitrovici, Podujevu, Vučitrnu, Dragašu, Prizrenu, Suvoj Reci, Regionalnom centru za zadržavanje u Prištini; izveštaj sa preporukama za posete policijskim stanicama u Klini, Istoku, Dečanu, Peći; izveštaj sa preporukama o posetama u policijskim stanicama u Vitini, Gnjilanu, Gračanici, Kačaniku, Uroševcu, Novom Brdu, Kamenici, Štrpcu, Ranilugu, Štimlju.

Pored toga, NMPT je takođe posetio ustanove za mentalno zdravlje i socijalne zaštite, kao i objavio izveštaj sa preporukama o poseti u psihijatrijskoj klinici u Prištini, izveštaj sa preporukama o poseti Institutu forenzičke psihijatrije, izveštaj o poseti Centru za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju, izveštaj sa preporukama za posetu Domu za starije osobe i osobe bez porodičnog staranja.

Tokom ove godine, NMPT je takođe objavio izveštaj po službenoj dužnosti o hapšenju i prisilnom proterivanju šest turskih državljana sa teritorije Republike Kosovo.¹¹ Glavni cilj ovog izveštaja je da se skrene pažnja nadležnih organa Republike Kosovo na poštovanje prava uhapšenih lica i lica koja su prisilno proterana ili izručena sa teritorije Republike Kosovo, u skladu sa Ustavom, važećim zakonima, kao i međunarodnim standardima za ljudska prava.

Izveštaj se odnosi na hapšenje i prisilno proterivanje šest turskih državljana sa teritorije Republike Kosovo, dana 29. marta 2018. godine, uz tvrdnju da predstavljaju pretnju po nacionalnu bezbednost.

NMPT je takođe objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa pravom na univerzitetske studije za maloletnike lišene slobode.¹²

5. Saradnja domaćih ustanova sa NMPT-om

Tokom poseta NMPT-a ustanovama u kojima se drže lica lišena slobode, službenici posećenih ustanova su uglavnom pružili punu saradnju i neposredan pristup timu za praćenje, osim u slučaju koji se odnosi na Policiju Kosova. Tim je bez odlaganja imao pristup svim posećenim prostorijama. Timu su pružene sve informacije neophodne za izvršenje zadatka i omogućeni su mu intervjui sa uhapšenim, pritvorenim i osuđenim licima bez prisustva službenika korektivne službe, policijskih službenika ili drugog osoblja. Pored toga, timu NMPT-a je, u skladu sa Zakonom o Ombudsmanu, bilo

---

¹⁰ Izveštaj sa preporukama za posetu Centru za zadržavanje stranaca u Vranidolu, objavljen 2. maja 2018. godine. Vidite na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/05/02/izvestaj-sa-preporukama-o-poseti-centru-za-zadrzavanje-stranaca-u-vranidolu/>.

¹¹ Vidite na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/04/27/izvestaj-sa-preporukama-ombudsmana-republike-kosova-u-vezi-hapsenja-i-prisilno-udaljenje-sest-turskih-drzavljana-sa-teritorije-republike-kosova-ex-officio-br-214-2018/>.

¹² <https://www.oik-rks.org/sr/2018/11/23/izvestaj-sa-preporukama-br-4932018-esat-beqiri-protiv-ministarstva-obrazovanja-nauke-i-tehnologije-i-korektivne-sluzbe-kosova/>.

dozvoljeno da koristi fotografsku opremu, kao i opremu za merenje prostora, temperature i vlažnosti.

Međutim, timu NMPT-a je uskraćen pristup prostorijama Međunarodnog aerodroma „Adem Jashari” u Prištini, tokom istrage slučaja prisilnog proterivanja šest turskih državljana sa teritorije Republike Kosovo. Takvi postupci javnih organa su u suprotnosti sa Ustavom Republike Kosovo, Zakonom o krivičnom postupku Republike Kosovo i Zakonom o Ombudsmanu.

S tim u vezi, Ombudsman je, putem izveštaja po službenoj dužnosti 214/2018, u vezi sa hapšenjem i prisilnim proterivanjem šest turskih državljana sa teritorije Republike Kosovo, između ostalog, preporučio Ministarstvu unutrašnjih poslova da izričito obavesti osoblje ovog Ministarstva o ustavnim i zakonskim nadležnostima Ombudsmana u vezi sa nenajavljenim pristupom, bilo kom mestu i u bilo kom trenutku gde se drže lica lišena slobode.

Član 25. Zakona o Ombudsmanu takođe jasno definiše obavezu svih javnih organa da odgovore na zahteve Ombudsmana, kao i da na njegov zahtev pruže odgovarajuću pomoć. Član 25. stav 3. Zakona o Ombudsmanu izričito propisuje: *„U slučaju kada institucija odbije da sarađuje ili interveniše u procesu istrage, Ombudsman ima pravo zahtevati od nadležnog tužilaštva pokretanje zakonske procedure zbog sprečavanja obavljanja službene dužnosti.”*

6. Nalazi tokom poseta i preporuke upućene nadležnim organima

6.1 Policijske stanice

Fizičko zlostavljanje

Tokom perioda za koji se izveštava, NMPT je posetio 22 policijske stanice, objavio je 3 izveštaja sa preporukama. NMPT je, uopšteno, nadležnim organima uputio 13 preporuka.

NMPT tokom poseta nije primio žalbe u vezi sa fizičkim zlostavljanjem od uhapšenih lica koja su se nalazila u policijskom pritvoru, osim tokom posete policijskoj stanici u Peći, gde je NMPT intervjuisao lica u pritvoru, koja su tvrdila da su prilikom hapšenja bila fizički zlostavljana. NMPT je pregledao dosijee uhapšenih, gde je registrovano da je uhapšene posetio lekar i da je u medicinskom izveštaju označeno merenje vitalnih znakova, a samo jedan slučaj je dobio uput za terapiju protiv bolova.

Putem Izveštaja sa preporukama, objavljenim dana 17. oktobra 2018. godine¹³, NMPT je preporučio da svim službenicima Policije Kosova bude jasno da su svi oblici fizičkog zlostavljanja uhapšenih lica neprihvatljivi i da oni koji vrše takve radnje podležu zakonskim kaznama.

---

¹³ Izveštaja sa preporukama za posete policijskim stanicama u Klini, Istoku, Dečanu, Peći. Za više vidite na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

Tokom poseta centrima za pritvor i korektivnim centrima, NMPT je primio 4 žalbe u vezi sa fizičkim zlostavljanjem tokom hapšenja, pritvora i policijskog ispitivanja od policijskih službenika Policije Kosova.

Tokom posete NMPT-a Korektivnom centru u Dubravi, NMPT je primio 2 žalbe od dva zatvorenika, uz tvrdnju da su ih policijski službenici Policije Kosova fizički zlostavljali kada su bili uhapšeni i odvedeni u policijske stanice gde su bili ispitivani. U slučaju žalioca B. D, žalilac tvrdi da je, tokom ispitivanja i prevoza u policijskoj stanici u Prizrenu, bio fizički zlostavljan od policijskih službenika, tako što je bio udaran pesnicama. Prema navodima žalioca, o ovome je obavestio sudiju u preliminarnom postupku, ali ništa nije preduzeto. Žalilac je takođe naveo da nikada nije uložio žalbu Policiji Kosova ili Policijskom inspektoratu Kosova (PIK). NMPT je obavestio zatvorenika koji su nadležna tela kojima se može obratiti žalbom. U drugom slučaju, žalilac R. S. tvrdi da je fizički zlostavljan u policijskoj stanici u Uroševcu i da je u vezi sa tim, mesec dana ranije uložio žalbu Policijskom inspektoratu Kosova. Što se tiče ove tvrdnje, NMPT se obratio PIK-u putem elektronske pošte i zahtevao da bude obavešten o žalbi žalioca. PIK je obavestio NMPT da je Policijski inspektorat Kosova, odnosno Odeljenje za upravljanje žalbama, dana 13. februara 2018. godine, primilo žalbu građanina R. S iz zatvora u Dubravi. Nakon analize njegove žalbe, predmet je prosleđen Odeljenju za istrage (PIK) radi krivične istrage.

NMPT je tokom posete Centru za pritvor u Peći primio žalbu od zatvorenika E. A.¹⁴, koji tvrdi da je tokom hapšenja bio fizički zlostavljan od strane Policije Kosova. Prema tvrdnjama žalioca, on je uhapšen 13. septembra 2018. godine i odveden je u policijsku stanicu u Prizrenu. Žalilac tvrdi da je u stanici bio vezan za radijator, udaran i gažen. NMPT je, dana 14. novembra 2018. godine, nakon preliminarne analize medicinske dokumentacije i tvrdnji žalioca, putem elektronske pošte o ovim tvrdnjama obavestio Policijski inspektorat (PIK) i zahtevao od PIK-a da sprovede istragu i obavesti NMPT o ishodu istraga. NMPT je na čekanju završetka istraga PIK-a.

Tokom posete Pritvorskom centru u Ljipljanu (PCL), NMPT je primio žalbu od K. B, koji se žalio da je bio fizički zlostavljan prilikom hapšenja od strane Kosovske Policije, dana 7. oktobra 2018. godine. Prema tvrdnji žalioca, ovo se dogodilo tokom hapšenja i u faza ispitivanja od policijskih istražitelja u policijskoj stanici „Centar”. U vezi sa ovim tvrdnjama, NMPT je posetio Regionalni centar za zadržavanje u Prištini, gde je pregledan dosije žalioca i medicinski izveštaj. Pored toga, Odeljenje za zdravstvenu zaštitu u zatvoru je NMPT-u dostavilo medicinsku dokumentaciju žalioca, koja se otvara prilikom prijema u centar za pritvor ili korektivni centar. Nakon analize relevantne dokumentacije i tvrdnji žalioca, NMPT je zahtevao od PIK-a da sprovede istragu slučaja u skladu sa svojim mandatom i da obavesti NMPT o ishodu istraga.

---

¹⁴Predmet registrovan pri Instituciji ombudsmana kao A. br. 770/2018.

Tokom perioda za koji se izveštava, primljeno je 36 žalbi za fizičko zlostavljanje od policijskih službenika Policije Kosova. Nakon preliminarnе procene, otvoreno je 19 slučaja za istragu, dok su 3 slučaja otvorena za *ex officio* istragu (istragu po službenoj dužnosti). U nekim slučajevima, NMPT je zahtevao od nadležnih organa Policije Kosova i PIK-a, da sprovedu efikasne istrage u vezi sa ovim žalbama i obaveste NMPT o ishodu dotičnih istraga. NMPT je naišao na punu saradnju sa PIK-om i drugim organima Policije Kosova tokom istrage gore pomenutih žalbi.

NMPT je tokom poseta raznim policijskim stanicama tokom ove godine naišao na praksu koju smatra neprikladnom i koju treba odmah izbeći. Konkretno, tokom posete policijskim stanicama u Štrpcu, u prostoriji za ispitivanje su pronađena tri čvrsta predmeta, koji su, prema policijskim službenicima, bili zaplenjeni predmeti od lica koja su uhapšena na licu mesta i zadržani kao dokaz. Međutim, NMPT je uočio da na ovim predmetima nije zabeležen broj slučaja.¹⁵ Nakon podnošenja izveštaja sa preporukama, NMPT je obavešten da je Kosovska policija uspostavila tim sastavljen od policijskih službenika koji će posetiti sve policijske stanice i zahtevati da se ovi predmeti drže na pravom mestu, a ne u kancelarijama za ispitivanje.

I tokom poseta policijskim stanicama u Kačaniku i Kamenici, NMPT je uočio da u prostorijama za ispitivanje nalazi po jedan drveni štap, ali koji su bili označeni brojem slučaja. Prema policijskim službenicima, ovi predmeti su zaplenjeni od zatvorenika i tamo se drže kao dokazi za slučajeve koji su pod istragom. NMPT je preporučio policijskim službenicima da takve predmete treba odmah ukloniti iz kancelarije u kojoj se zatvorenici ispituju.

Štaviše, Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) u izveštaju o poseti Španiji, objavljenom 2011. godine, naglašava da je delegacija u nekim policijskim stanicama, u prostorijama za ispitivanje, pronašla drvene palice i palice za bejzbol koje nisu bile obeležene. CPT u izveštaju dalje navodi da je takva situacija, pored toga što podstiče spekulacije o nepropisnom ponašanju policije, takve stvari su potencijalni izvor opasnosti i za same policijske službenike, ali i za osumnjičene u izvršenju krivičnih dela. Takvi predmeti ili imovina oduzeta tokom krivične istrage, treba biti registrovana u posebnom registru, propisno označena (što takođe identifikuje i slučaj na koji se odnosi) i da se čuva na mestu određenom za skladištenje takvih predmeta. Putem dotičnog izveštaja, CPT je preporučila španskim organima da se sve takve neovlašćene predmete uklone iz prostorija u kojima se osobe mogu držati ili ispitivati.¹⁶

---

¹⁵ Pronađeni predmeti mogu se opisati na sledeći način: tri palice, vidi se da su dve od ovih palica električni kablovi omotani trakom za izolaciju od jednog do drugog kraja i jedna palica je omotana samo na početku, koliko je dovoljno da se može uhvatiti rukom oduzeti.

¹⁶Izveštaj CPT -a za posetu Španiji, objavljena 2011. godine, stav 34, na: <https://rm.coe.int/16806cb01c>.

Na osnovu poseta tokom ove godine i ranijih poseta, razmatranjem primljenih žalbi, kao i istrage po službenoj dužnosti, NMPT procenjuje da ne postoji sistematsko fizičko zlostavljanje ili fizičko zlostavljanje od Policije Kosova.

Garancije protiv zlostavljanja

Evropski komitet za prevenciju torture (u daljem tekstu *CPT*) je u svom 2. opštem izveštaju, objavljenom 1992. godine, naglasio značaj tri osnovna prava lica koje je uhapsila policija i to: pravo da obavesti treće lice po svom izboru da ga je uhapsila policija (član porodice, prijatelj, savetnik), pravo da ima advokata, pravo da ga pregleda lekar po njegovoj želji (pored lekarskog pregleda od lekara koga su pozvali organi policije).¹⁷

Ova prava treba da se sprovode ne samo u slučaju zatvorenika, već i u drugim slučajevima kada su građani dužni da ostanu u policiji ili sa policijom iz drugih razloga (na primjer: u svrhu identifikacije).

Prema CPT-u, ova prava su osnovna garancija protiv fizičkog zlostavljanja i treba da se primenjuju od prvog trenutka lišavanja slobode, bez obzira na to kako se to opisuje u pravnom sistemu. Ova osnovna prava su takođe predviđena Ustavom Republike Kosovo, Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonom o policiji.¹⁸

Član 13. Zakona o krivičnom postupku propisuje: „Svako lice lišeno slobode mora odmah biti obavješteno na jeziku koji razume o pravu na pravnu pomoć prema njegovoj želji, o pravu da obavesti članove porodice ili bilo koje drugo lice o činjenici da je uhapšen i da se ta prava primenjuju tokom čitavog vremena lišavanja slobode.”¹⁹

U vezi sa obavještenjem za hapšenje, član 168. Zakona o krivičnom postupku dalje predviđa da uhapšeno lice ima pravo: da obavesti člana porodice ili drugo lice po svom izboru, o hapšenju i mestu gde je pritvoreno odmah nakon hapšenja; obavještanje člana porodice ili drugog lica u vezi sa hapšenjem može biti odloženo najviše do 24 sata, kada državni tužilac procenjuje da je to uslovljeno izuzetnom potrebom za istragu slučaja. Ovo odlaganje se ne primenjuje u slučaju maloletnih lica.²⁰

Prema Zakonu o policiji²¹, pravo da se o hapšenju obavesti porodica ili drugo lice takođe važi i za lica koja su u „privremenom pritvoru” radi identifikacije ili zbog njihove zaštite i zaštite drugih.

Tokom poseta, policijski službenici su obavestili NMPT da se tokom ispitivanja uhapšenih lica ne praktikuje audio i video snimanje ispitivanja. NPMT smatra da bi audio i video snimanje ispitivanje uhapšenih lica bila dodatna garancija protiv fizičkog

---

¹⁷Vidite: <https://rm.coe.int/16806cea2f>.

¹⁸Ustav Republike Kosovo, članovi 29. i 30. Krivični zakonik Republike Kosovo, član 13. Zakon br. 04/L-076 o policiji Kosova

¹⁹Vidite takođe članove 29. i 30. Ustava.

²⁰Zakon o krivičnom postupku Republike Kosovo, član 168, stavovi 1, 2, 3. i 4.

²¹Zakon o policiji, član 20.

zlostavljanja. NMPT je uočio da CPT takođe smatra da elektronsko snimanje (audio i/ili video) policijskih ispitivanja predstavlja važnu dodatnu garanciju protiv zlostavljanja uhapšenih.²² NMPT primjećuje da je i Zakon o krivičnom postupku²³ ostavio mogućnost da se vrši audio i video snimanje ispitivanja uhapšenih lica.

NMPT je tokom poseta utvrdio da Policija Kosova poštuje tri osnovna prava uhapšenih lica. Kosovska policija ima standardne obrasce preko kojih se uhapšeni obavještavaju o svojim pravima i svojim potpisom potvrđuju da su obavješteni o ovim pravima. NMPT je takođe uočio da Policija Kosova uglavnom vodi dovoljnu evidenciju i dokumentaciju za svaki događaj u vezi sa licima u policijskom pritvoru. Ovi standardni obrasci su sastavljeni na albanskom, srpskom i engleskom jeziku.

Pored toga, NMPT je uočio da su u svakoj ćeliji u kojoj se zadržavaju uhapšena lica postavljene informacije o njihovim pravima na albanskom, srpskom i engleskom jeziku. Tokom poseta i intervjuu uhapšenih lica, NMPT nije primio žalbe u vezi sa poštovanjem ovih prava.

Fizički uslovi posećenih policijskih stanica

NMPT smatra da, bez obzira na dužinu boravka u policijskom pritvoru, uslovi u ćeliji treba da ispunjavaju neke osnovne uslove u pogledu uslova smeštaja. CPT je u svom 2. opštem izveštaju, objavljenom 13. aprila 1992. u Strazburu, propisao standard u pogledu uslova u ćelijama u kojima se zadržavaju uhapšeni: „Sve policijske ćelije moraju biti razumnih dimenzija u odnosu na broj osoba koje su obično u njima smeštene i moraju biti dovoljno osvetljene (tj. sa dovoljno svetlosti za čitanje, osim u vreme spavanja i sa ventilacijom i da budu opremljene fiksiranim stolicama ili klupama). Štaviše, osobama koje tokom noći ostaju u pritvoru trebalo bi obezbediti čiste čaršave i ćebad.”²⁴

Što se tiče uslova smeštaja u mestima gde se nalaze pritvorena lica, NMPT je uočio da većina posećenih policijskih stanica ispunjava potrebne uslove za smeštaj uhapšenih lica, osim policijskih stanica u Dečanu, Peći, Uroševcu, Štimlju.

Regionalni centar za zadržavanje u Prištini²⁵

Tokom posete ovom centru, NMPT je uočio da su ćelije čiste, prostor po osobi u ćelijama je u skladu sa standardima koje je postavio CPT²⁶, svaka ćelija je imala čiste čaršave i ćebad, ali ćelije su imale malo prirodnog svetla i nisu bili opremljeni sistemom za poziv. U Centru je funkcionisao sistem za ventilaciju. Toaleti i tuševi su bili u dobrom stanju i imali su toplu vodu. Centar je renoviran tokom 2016. godine.

---

²² Evropski komitet za prevenciju torture, izvod iz 12. opšteg izveštaja, stav 36. Za više pogledajte: <https://rm.coe.int/16806cd1ed>.

²³ Zakon o krivičnom postupku, član 205, stav 5.

²⁴ Evropski komitet za prevenciju torture, 2. opšti izveštaj, stav 42. Za više pogledajte na: <https://rm.coe.int/1680696a3f>.

²⁵ Svi izveštaji sa preporukama za posete policijskim stanicama se mogu naći na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

²⁶ Vidite: <https://rm.coe.int/16806cea2f>.

Uslovi za rad policijskih službenika koji rade u ovom Centru nisu dobri i nisu imale nikakvu promenu u poređenju sa prethodnim posetama. Putem izveštaja sa preporukama nakon posete ovom centru, NMPT je preporučio MUP-u da preduzme neophodne korake kako bi se obezbedilo više prirodnog svetla. U odgovoru upućenom 31. novembra 2018. godine, MUP je naglasio da ne postoji mogućnost promene dimenzija prozora na postojećim objektima, s obzirom na to da se objekti za zadržavanje nalaze u podrumu. Prema njima, u ovogodišnjem planiranju je predviđeno da se na postojećim prozorima zamene rešetke i da je projekat u procedurama nabavke.

Policijska stanica u Prizrenu

Tokom posete, NMPT je uočio da su ćelije u kojima su smešteni uhapšeni u lošem stanju i da ih treba okrečiti (ofarbati), kao i da se izvrši snabdevanje čistim čaršavima i ćebadima, budući da su postojeći stari i ni izbliza ne ispunjavaju uslove za smeštaj uhapšenih, u skladu sa međunarodnim standardima. Putem izveštaja sa preporukama, objavljenog 25. januara 2018. godine, NMPT je preporučio nadležnim organima da preduzmu neophodne mere kako bi izvršili neophodna renoviranja i snabdevanje na ovoj stanici. U odgovoru poslatom na ovu preporuku, Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) je obavestilo NMPT da je *„tokom ove godine (2018) izvršeno potpuno gletovanje i krečenje centara za zadržavanje u Prizrenu. U okviru projekta koji je započet za ovu godinu je predviđena i zamena dušeka.”*

Policijska stanica u Peći

NMPT je uočio da su ćelije u veoma lošem stanju, nema prirodnog svetla, a veštačko svetlo je bilo slabo. NMPT je uočio da zgrada ima vlagu i miris plesni, higijena nije bila na odgovarajućem nivou. U ćelijama u kojima se drže uhapšena lica postoji nedostatak posteljine, jastuka i sredstava za higijenu. Ova stanica ima potrebu za renoviranjem u prostorijama u kojima se drže uhapšena lica i u prostorijama u kojima rade policijski službenici. CPT je u izveštaju o poseti Kosovu tokom 2015, objavljenom 2016. godine, u vezi sa policijskom stanicom u Peći, zaključio je da veštačko osvetljenje u zoni pritvora u ovoj stanici nije bilo dovoljno.²⁷

Policijska stanica u Dečanu

NMPT je uočio da su ćelije u kojima se drže uhapšena lica u veoma lošem stanju i da im je potrebno trenutno renoviranje, da nemaju prirodno niti veštačko osvetljenje. Kao posledica ove situacije, NMPT je u potpunom mraku obavio razgovor sa uhapšenim licem. Tim za praćenje je, tokom posete ćelijama u kojima se nalaze zatvorenici, uočio i prisustvo insekata. Takva situacija u policijskoj stanici u Dečanu se može uporediti sa omalovažavajućim, ponižavajućim i neljudskim postupanjem. CPT u svom izveštaju o

---

²⁷Izveštaj CPT –a o poseti Kosovu, stav 25. Za više pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

poseti Kosovu iz 2007. godine, objavljenom 2009. godine, izrazio posebnu zabrinutost u vezi sa situacijom u policijskoj stanici u Dečanu što se tiče uslova smeštaja.²⁸

Policijska stanica u Uroševcu

Uslovi smeštaja nisu u dobrom stanju, ćelije nisu imale dovoljno prirodnog svetla, dok je veštačko svetlo bilo slabo. NMPT je takođe uočio da zgrada ima vlagu i plesan, higijena nije bila na odgovarajućem nivou. U ćelijama u kojima se drže uhapšena lica nedostaju posteljine, jastuci i sredstava za higijenu. Međutim za sobu za ispitivanje maloletnika, NMPT je uočio da je to udobna prostorija. NMPT smatra da je za dotičnu stanicu potrebno renoviranje u prostorijama u kojima se drže uhapšena lica i u prostorijama u kojima rade policijski službenici.

NMPT je uočio da fizički uslovi i smeštaj u policijskim stanicama u Gračanici, Gnjilanu, Ranilugu, Vitini, Klini, Istoku, Lipljanu, Mitrovici, Podujevu, Suvoj Reci i Dragašu uglavnom ispunjavaju standarde za smeštaj uhapšenih lica.

Što se tiče hrane, Zakon o krivičnom postupku Republike Kosovo propisuje da treba obezbediti tri obroka dnevno, ukoliko se lice lišeno slobode drži duže od 12 časova.²⁹ Uhapšenim licima, koji se šalju u pritvor, obezbeđuju se tri obroka u roku od 24 časa. NMPT nije primio žalbe od uhapšenih lica u vezi sa ovim pravom.

U svim posećenim stanicama, NMPT je uočio da uhapšenim licima nisu obezbeđena lična higijenska sredstva. NPMT smatra da bi nadležni organi trebali da preduzmu konkretne korake kako bi centar opremili sredstvima za higijenu. Nijedna od posećenih stanica nema sistem za poziv. CPT je, u izveštajima za Kosovo o poseti Kosovu 2015. godine, dao preporuke nadležnim organima na Kosovu da ćelije u policijskim stanicama budu opremljene sistemom za poziv, koji će omogućiti uhapšenim licima da, u slučaju potrebe, lakše kontaktiraju sa policijskim službenicima.

Što se tiče režima, u 12. opštem izveštaju objavljenom 2002. godine, CPT naglašava da se licima, koja se u policijskom pritvoru zadržavaju duže od 24 časa, treba dati mogućnost dnevne rekreacije na svežem vazduhu.³⁰

NMPT je uočio da većina posećenih policijskih stanica uhapšenim licima, koja se u pritvoru zadržavaju duže od 24 časa, ne nudi dnevnu rekreaciju na svežem vazduhu (izlazak napolje, izlazak u dvorište), pošto nemaju odgovarajući prostor. Izuzetak je slučaj policijske stanice u Vitini, gde je pritvorenom licu dozvoljeno da, u prisustvu policijskog službenika, provede malo vremena na otvorenom prostoru. Međutim, nijedna od posećenih stanica nema poseban prostor za rekreaciju na svežem vazduhu.

Što se tiče medicinskih usluga, kao osnovno pravo lica koja je uhapsila policija, ove usluge pružaju javne ustanove, kao što su: Centar porodične medicine i Univerzitetski

---

²⁸Izveštaj CPT –a o poseti Kosovu 2007. godine, objavljen 2009. godine, stav 35. Za više pogledajte na: <https://rm.coe.int/168069727c>.

²⁹Zakon o krivičnom postupku Republike Kosovo, član 170. stav 3.

³⁰12. opšti izveštaj CPT -a, stav 47, na: <https://rm.coe.int/16806cd1ed>.

klinički centar, u zavisnosti od potreba za lečenjem. Što se tiče ovog prava, NMPT nije primio žalbe od lica koja su intervjuisana. Iz razmotrene dokumentacije je takođe uočeno da je policija u svojim ličnim dosijeima registrovala obaveštenje o pravu na pružanje medicinskih usluga.

Što se tiče prava na podnošenje žalbe, u vezi sa postupanjem Policije Kosova prema njima, uhapšena lica imaju pravo da ulože žalbu u policijskoj stanici u kojoj se nalaze, kao i u Policijskom inspektoratu Kosova. Pored toga, uhapšena lica mogu uputiti žalbu i Ombudsmanu. Kako bi se omogućio lakši pristup uslugama ove institucije i omogućilo uhapšenim licima da na poverljiv način ulože žalbu, Ombudsman je postavio kutije za žalbe u policijskim stanicama u kojima postoje ćelije za pritvor uhapšenih lica.

Ombudsman ima regionalne kancelarije u svakom gradu Kosova i regionalni službenici posećuju policijske stanice, otvaraju kutije za žalbe i obrađuju pojedinačne žalbe. Ukoliko regionalni službenici prime tvrdnje o zlostavljanju, oni će odmah obavestiti NMPT.

NMPT je takođe uočio da je Policijski inspektorat Kosova postavio kutiju za žalbe na ulazu u policijsku stanicu u Kačaniku. NMPT smatra da je ovo dobra praksa, koja omogućava građanima da se žalbom direktno obrate nadležnom organu u vezi sa postupanjem policijskih službenika.

Tokom posete policijskoj stanici u Kamenici, NMPT je uočio da stanica ima knjigu (registar) sa sveobuhvatnim podacima žalbi građana, u kojoj se registruju sve žalbe građana, koje se zatim prosleđuju nadležnim organima, unutar Policije Kosova ili Policijskog inspektorata Kosova. NMPT smatra da je ovo veoma dobra praksa i u skladu sa zahtevima međunarodnih standarda za zaštitu prava lica lišenih slobode.

Preporuke NMPT Ombudsmana upućene organima nadležnim za posete policijskim stanicama tokom 2018. godine:

- Da se preduzmu neophodni koraci kako bi se obezbedilo više prirodne svetlosti u Regionalnom centru za zadržavanje u Prištini (na čekanju za sprovođenje).
- Da se stvore bolji radni uslovi za policijske službenike u Regionalnom centru za zadržavanje u Prištini (sprovedeno).
- Da se izvrši renoviranje i snabdevanje u Centru za zadržavanje u Prizrenu (sprovedeno).
- Da se u svim ćelijama policijskih stanica u kojima postoje prostorije za pritvor, uspostavi sistemi za poziv (nije sprovedeno).
- Da se postave u funkciju bezbednosne kamere u policijskoj stanici u Lipljanu (sprovedeno).
- Da se, što je pre moguće, izvrši neophodno renoviranje u Centru za zadržavanje u Dečanu (na čekanju za sprovođenje).

- Da se izvrši neophodno renoviranje u Centru za zadržavanje u policijskoj stanici u Peći, kao i da se izvrši snabdevanje stanice neophodnim materijalima (na čekanju za sprovođenje).
- Da se izvrši neophodno renoviranje u Centru za zadržavanje u policijskoj stanici u Uroševcu (na čekanju za sprovođenje).
- U svim Centrima za zadržavanje u posećenim policijskim stanicama, toaleti u ćelijama u kojima se drže pritvorena lica moraju biti opremljeni pregradom koja poštuje privatnost (na čekanju za sprovođenje).
- Da se, iz kancelarija u kojima se ispituju ili zadržavaju pritvorena lica u svim policijskim stanicama, uklone čvrsti predmeti, za koje se tvrdi da su zaplenjeni kao dokaz (na čekanju za sprovođenje).
- Da se NMPT obavesti o datumu stavljanja u funkciju policijske stanice u Štimlju (na čekanju za sprovođenje).
- Da se pritvorenim licima obezbede sredstava za ličnu higijenu (na čekanju za sprovođenje).

6.2 Korektivni i pritvorski centri

Tokom perioda za koji se izveštava, NMPT, zajedno sa dva eksperata Saveta Evrope (u svojstvu posmatrača) i glavnim inspektorom Ministarstva pravde (u svojstvu posmatrača), posetili su Korektivni centar u Dubravi (u daljem tekstu *KCD*). Cilj ove posete bio je opšta procena poštovanja prava zatvorenika. Takođe, u ovom periodu NMPT je posetio Zatvor visoke bezbednosti (u daljem tekstu *ZVB*), Korektivni centar za žene i maloletnike u Lipljanu, Vaspitno-popravni centar u Lipljanu, Pritvorski centar u Lipljanu, Pritvorski centar u Prizrenu, Pritvorski centar u Mitrovici i Pritvorski centar u Peći. Većina ovih poseta bila su *ad-hoc* i prateće prirode.

Fizičko zlostavljanje

NMPT tokom posete *KCD*-u nije primio nijednu žalbu zatvorenika o fizičkom zlostavljanju ili o prekomernom korišćenju sile od strane korektivnih službenika. NMPT, tokom perioda izveštavanja, primio je dve žalbe od dva zatvorenika koji izdržavaju kaznu u *ZVB*-u, koji su se žalili da su bili fizički zlostavljeni, jedan od njih u *ZVB*-u, a drugi tokom izdržavanja kazne u *KCD*-u. U vezi sa ovim žalbama, NMPT, pored navoda žalilaca, je analizirao relevantnu medicinsku dokumentaciju i zatražio od Korektivne službe Kosova (*KSK*) da sprovede istragu navoda žalilaca i da obavesti NMPT o rezultatima istrage. *KSK* je sprovedla internu istragu na zahtev NMPT-a i obavestila NMPT da nije uočila kršenje procedura i kršenje prava zatvorenika od strane njenih službenika.

Tokom posete u Pritvorskom centru u Lipljanu (*PCL*), NMPT je primio žalbu zatvorenika sa inicijalima S. H., koju je podneo protiv službenika ovog korektivnog centra. Prema rečima žalioaca, on je bio fizički zlostavljen od strane korektivnih

službenika u prostorijama Osnovnog suda u Uroševcu, ali i tokom transporta u PCL. NMPT, pored navoda žalioca, takođe je razmotrio relevantnu medicinsku dokumentaciju i protokole telesnih povreda. Uprava centra je primila relevantnu dokumentaciju koja se odnosi na istragu pitanja od strane Unutrašnje komisije koju je uspostavila Uprava u cilju istrage ovog navoda. Unutrašnja komisija za istragu nije uspela da obezbedi dokaze koji bi mogli ići u prilog tvrdnjama žalioca.

NMPT je zatražio od Generalne uprave KSK-a da uspostavi istražnu komisiju, koja bi bila nezavisna od Direkcije PCL-a. KSK je primenila ovu preporuku NMPT-a, i uspostavila istražnu komisiju i obavestila NMPT da nije pronašla dokaze koji podržavaju tvrdnje žalioca. Uopšte, NMPT je primio navode u korist dobrog i dostojanstvenog tretmana od strane korektivnih službenika u posećenim korektivnim i pritvornim centrima. Takođe, uopšte je primećeno da postoji dobra komunikacija između službenika korektivnog centra i zatvorenika.

Incidenti između zatvorenika

Tokom izveštajnog perioda nisu zabeleženi ozbiljni incidenti (osim u ZVB) ili veliki broj incidenata između zatvorenika. NMPT je tokom poseta primetio da su ovi incidenti registrovani u relevantnim obrascima, kao i u adekvatnim protokolima zdravstvenih jedinica. Generalno, NMPT tokom posete je primetio da su odnosi između zatvorenika dobri i između njih ne postoji negativna klima, gotovo u nijednom paviljonu.

Međutim, krajem godine zabeležena su dva incidenta koji su se dogodili između zatvorenika u Zatvoru visoke bezbednosti, u kojima su zatvorenici pretrpeli i teške telesne povrede. NMPT, takođe kroz ovaj izveštaj, podseća vlasti na obavezu da sprečavaju nasilje među zatvorenima za koje su odgovorni. Ova odgovornost uključuje obavezu da se vodi računa o njima i da se usvoje preventivne mere kako bi se smanjio rizik od nasilja i zaštitili najugroženiji zatvorenici.

Osoblje korektivnih i pritvorskih centara

Što se tiče osoblja, tokom perioda izveštavanja, NMPT je primio zabrinutosti Uprave KCD-a, zbog nedostatka korektivnog osoblja, socijalnih radnika i psihologa. Prema rečima Uprave, oko 100 korektivnih službenika nedostaje KCD-u, trenutno KCD ima oko 60 angažovanih korektivnih službenika u čuvanju bolesnika sa hroničnim bolestima, koji se nalaze u zdravstvenim ustanovama, a jedan broj korektivnih službenika se nalazi na školovanju u Akademiji za javnu bezbednost u Vučitrnu. Uprava je takođe izrazila svoju uznemirenost u vezi sa prosečnim godištem korektivnog osoblja, a koja je 49 godina. Prema službenicima Uprave, planirano je povećanje broja korektivnog osoblja za 50 službenika.

NMPT je primilo žalbe o nedostatku korektivnog osoblja, socijalnih radnika i u drugim korektivnim i pritvornim centrima. Kroz izveštaje sa preporukama, NMPT je preporučio nadležnim organima da prema potrebama angažuju dodatno korektivno osoblje, psihologe i socijalne radnike. KSK se nalazi u procesu testiranja i regrutovanja 120 novih

korektivnih službenika, koji će biti angažovani u radu u PCG i ZVB. Prema najnovijem saopštenju direktora KCD-a, oni su planirali zaposlenje pet socijalnih radnika. NMPT će pratiti sprovođenje ovih preporuka.

Uslovi smeštaja u korektivnim i pritvorskim centrima

Tokom posete Korektivnom centru u Dubravi (20-22. marta 2018. godine), NMPT je primetio da se uslovi smeštaja razlikuju od paviljona do paviljona. NMPT tokom posete je uočilo da je Paviljon 1 renoviran, toaleti i tuševi su bili u dobrom stanju, ćelije nisu bile vlažne, bile su okrečene i čiste. U ćelijama je bilo uglavnom toplo, imale su dovoljno osvetljenja i ventilaciju.

Tokom posete, NMPT je posebnu pažnju posvetio zatvorenicima kojima je izrečena mera samice zbog disciplinskih kršenja i koji su bili smešteni u odvojenim ćelijama. U slučaju zatvorenika sa inicijalima R. B., u njegovoj ćeliji toalet je bio blokiran, madrac na krevetu gde spava zatvorenik nije imao posteljinu, u ćeliji je bilo dovoljno osvetljenja i nije bilo vlage. Isti uslovi smeštaja su uočeni i u slučaju zatvorenika sa inicijalima G. A., koji je takođe bio kažnjen disciplinskom merom samice.

NMPT smatra da takve ćelije trebaju ispuniti kriterijume predviđene Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, kojim se utvrđuje da prostorije za izvršenje disciplinske mere samice treba da budu u najmanjoj površini od deset (10) kubnih metara, treba da imaju sanitarnu opremu, prirodno osvetljenje, pijaću vodu, krevet sa posteljinom, sto, stolice i grejanje.

Takođe, CPT u vezi sa uslovima smeštaja u ćeliji u kojoj se drži zatvorenik, kome je izrečena disciplinska mera samice, naglašava da takve ćelije treba da ispunjavaju iste minimalne standarde, slično onima koji se sprovode u slučajevima smeštaja drugih zatvorenika. One treba da budu odgovarajuće veličine, da imaju prirodno osvetljenje, adekvatno grejanje i ventilaciju. CPT dalje navodi da takve ćelije trebalo bi najmanje biti opremljene stolom, odgovarajućim stolicama, adekvatnim krevetom i posteljinom.³¹

Tokom posete, NMPT je primetio da je u paviljonu 2 potrebno renoviranje, jer postoje ćelije i prostorije za ishranu koje su imale vlagu, tuševi i toaleti su takođe bili u lošem stanju. Tokom posete konstatovano je da zatvorenici koriste improvizovane električne uređaje za zagrevanje vode, što bi moglo ozbiljno ugroziti njihov život.

NMPT je posetio paviljon 8 u kojem su smeštena novo primljeni koji su podvrgnuti osnovnom režimu, koji traje do 28 dana. Tokom posete konstatovano je da su uslovi smeštaja u ovom paviljonu veoma loši i da se lako mogu uporediti sa ponižavajućim, surovim i nečovečnim postupanjem. NMPT izražava ozbiljnu zabrinutost zbog činjenice da se deo paviljona 8 koristi kao aneks bolnice i koja ne pruža minimalne standarde smeštaja koji su predviđeni Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, Zakonom o

---

³¹CPT, Delovi iz 21. Opšteg izveštaja, objavljenog 2011. godine, za više informacija pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806cccc6>.

mentalnom zdravlju, standardima koje je postavio Evropski komitet za sprečavanje mučenja i druge međunarodne konvencije za zaštitu prava lica lišenih slobode.

U Zatvoru visoke bezbednosti (ZVB) uslovi smeštaja su veoma dobri, zatvorenici su smešteni u ćelije sami, svaka ćelija ima TV, ćelije imaju dovoljno prirodnog i veštačkog osvetljenja, nemaju vlagu, opremljene su krevetom, posteljinom, stolom, stolicama i pozivnim sistemom. NMPT je tokom poseta izveštajnog perioda uočio da oštećenja poda u paviljonima 1, 2 i ZVS još nisu popravljena.³²

Tokom posete Vaspitno-popravnog centru u Lipljanu, NMPT je zaključio da ovaj centar ispunjava sve uslove za smeštaj maloletnika. NMPT je primetio da su sobe u kojima borave maloletnici velike i da imaju dovoljnu rasvetu, imaju TV i lični ormar. Svaka soba je imala toalete koji su bili u ispravnom stanju, pogodne i imali su toplu vodu bez prekida. Pored toga, sobe i toaleti koji su bili namenjeni osobama sa posebnim potrebama ispunjavali su uslove za smeštaj.

U Korektivnom centru za žene i maloletnike, NMPT je tokom *ad-hoc* poseta primetio da nije bilo renoviranja u delu u kojem su smešteni maloletnici u cilju poboljšanja uslova smeštaja. NMPT je preporučio nadležnim organima da preduzmu mere za poboljšanje uslova smeštaja u ovom centru, u delu gde su smešteni maloletnici.³³ Tokom decembra 2018. godine, NMPT je primio odgovore od nadležnih organa u vezi sa poboljšanjem uslova u Korektivnom centru za žene i maloletnike u Lipljanu. Takođe, tokom *ad-hoc* poseta, koja su sprovedena tokom novembra i decembra 2018. godine, ova poboljšanja su uočena od strane NMPT tima. U paviljonima A i B je regulisana solarna voda, i bojenje dva paviljona.

NMPT je obavio opštu posetu u Pritvorskom Centru u Gnjilanu (PCG), dok je izveštaj sa preporukama u vezi sa ovom posetom objavljen 27. marta 2018. godine. Službeni kapaciteti PCG su za smeštaj 300 lica, međutim zbog tehničkih uslova, kao i zbog nedostatka inventara i korektivnog osoblja, trenutni operativni kapaciteti su za prijem 80 osoba. Na dan posete PCG-u, bilo je smešteno 49 pritvornih lica i 25 osuđenih lica.

Tokom posete, NMPT je uočio da je deo puta koji vodi do PCG, odnosno put do glavnih vrata, neasfaltiran i u lošim vremenskim uslovima mogao bi predstaviti ozbiljne poteškoće za obavljanje svakodnevnih aktivnosti ove ustanove. NMPT je posetio broj ćelija i proverio da li je prostor za smeštaj u skladu sa standardima koje postavlja Evropski komitet za prevenciju torture.³⁴ Takođe, Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija predviđa da svaki zatvorenik treba da ima 4m² prostora u zajedničkoj

---

³²Izveštaj sa preporukama o poseti Zatvoru visoke bezbednosti, objavljeno 19. juna 2017. godine. Za više informacija pogledajte na: <https://www.oik-rks.org/sr/2017/06/09/izvestaj-nmst-a-o-poseti-zatvoru-visoke-bezbednosti/>.

³³ Izveštaj sa preporukama o poseti Korektivnom centru za žene i maloletnike, objavljen 20. decembra 2016. godine. Za više informacija pogledajte na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

³⁴CPT, prostor za boravak za jednog zatvorenika, vidi na: <https://rm.coe.int/16806cc449>.

ćeliji.³⁵ Tokom posete, NMPT je primetio da ćelije u kojima su smešteni pritvorenici i osuđenici, što se tiče veličine, prevazilaze minimalne standarde i da su u skladu sa standardima koji su postavljeni od strane Evropskog komiteta za prevenciju torture.

Ćelije u kojima su smešteni zatvorenici imaju dovoljno osvetljenje, nemaju vlagu i takođe imaju odgovarajuće grejanje i čistoću. U ćeliji je smešten jedan ili dva zatvorenika. Svaka ćelija je opremljena TV-om.

NMPT je tokom perioda izveštavanja objavio izveštaj sa preporukama o poseti Pritvorskom centru u Prizrenu. Zvanični kapaciteti ove ustanove su za prijem 92 lica, dok je tokom posete NMPT-a bilo 100 zatvorenika, od kojih je 22 osuđeno. Tokom posete Pritvorskom centru u Prizrenu (PCP), nadzorni tim je obavešten da je planirana izgradnja novog Pritvorskog centra u Prizrenu, ali procedure su stagnirale i u tom pogledu nije postignut napredak. S tim uvezi, Ministarstvo pravde je 27. februara 2018. godine zvanično obavestilo NMPT da je za izgradnju novog objekta PCP kroz Investicioni okvir za Zapadni Balkan u socijalnom sektoru, apliciralo za izgradnju centara za pritvor u Prizrenu i Peći. Prema ovom saopštenju, Ministarstvo pravde će nastaviti da traži sredstva od Vlade ili donatora za realizaciju ovog projekta.

NMPT je posetio jedan broj ćelija kako bi proverio da li je prostorija za smeštaj u skladu sa standardima utvrđenim od strane Evropskog komiteta za prevenciju torture³⁶ i sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.³⁷ Tokom posete, NMPT je uočio da u nekim ćelijama, zbog nedostatka dovoljnog prostora, neki pritvorenici i osuđenici spavaju na podu, na starim madracima i bez adekvatnih pokrivača.

Ovom prilikom, NMPT je ustanovio da se PCP suočava sa prenatrpanošću, koje što je pre moguće treba rešiti da bi bilo u stanju da pruža smeštajni prostor u skladu sa utvrđenim standardima od strane Evropskog komiteta za prevenciju torture i u skladu sa Zakonom br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija. U vezi sa ovom situacijom, NMPT je preporučilo Ministarstvu pravde da preduzme mere i da broj zatvorenika bude u skladu sa zvaničnim kapacitetima PCP-a.

Ministarstvo pravde je obavestilo Ombudsmana da je Korektivna služba Kosova (KSK) prihvatila novi objekat Pritvorskog centra u Prištini, koji će uskoro početi da funkcioniše i koji će uticati na smanjenje pretrpanosti i zatvorenici će obezbediti prostor za smeštaj u skladu sa gore navedenim standardima. Međutim, NMPT primećuje da do sada Pritvorski Centar u Prištini još uvek nije funkcionalizovan.

---

³⁵ Zakon br. 05/L0-129, član 3. Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija.

³⁶Evropski komitet za prevenciju torture, smeštajni prostor za jednog zatvorenika, vidi: <https://rm.coe.int/16806cc449>.

³⁷Zakon br. 05/L0-129, član 3. Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija.

Pored toga, u dve ćelije PCP u kojima su bili smešteni pritvorenici, toaleti nisu imali vrata i stoga privatnost pritvorenika nije uopšte poštovana.³⁸ Pravilo 15. Propisa Mandele, koje je usvojeno od strane Generalne skupštine Organizacije Ujedinjenih Nacija 29. septembra 2015. godine, glasi: „Sanitarne instalacije treba da budu adekvatne i da omogućuju svakom zatvoreniku ispunjavanje fizioloških potreba na dostojanstven i čist način”. U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman je preporučio da se preduzmu odgovarajuće mere da bi se pritvornim licima poštovala privatnost. Dana 30. decembra 2018. godine, uprava PCP-a obavestila je NMPT o tome da više nema pretrpanosti i gore navedene ćelije su projektovane za smeštaj samo jedne osobe. U gore navedenim ćelijama sada se nalazi samo po jedna osoba.

Ćelije su generalno bile tople, imale su dovoljno osvetljenja, uglavnom u njima nije bilo vlage, a tuševi su bili u ispravnom stanju. Takođe, prostorije u kojima se zatvorenici hrane bile su čiste, imale su prirodno osvetljenje i ventilaciju. Međutim, NMPT je zaključio da je ćelijama generalno potrebno krećenje. Uprava PCP-a je obavestila NMPT da je ova preporuka sprovedena i da je krećenje ćelija skoro završeno. NMPT će putem naknadnih poseta proveriti sprovođenje preporuka. Tokom poseta korektivnim i centrima za pritvor, NMPT je uočio da pritvorenicima nedostaje prostor za stavljanje neophodnih ličnih stvari. NMPT je, kroz izveštaje sa preporukama preporučio nadležnim organima da regulišu ovaj nedostatak i da zatvorenicima obezbede adekvatan prostor za stavljanje neophodnih stvari. Do sada, NMPT nije uočio nikakva poboljšanja u ovom pogledu.

U Pritvorskom centru u Ljipljanu (PCL), NMPT je primetio da je krilo B u potpunosti renovirano, dok u drugim delovima Centra, što se tiče uslova smeštaja, stanje je ostalo isto kao što je naglašeno u izveštaju NMPT-a o poseti PCL, objavljenim 21. decembra 2016. godine.³⁹ NMPT smatra da su nadležni organi delimično sprovedli preporuku u vezi sa uslovima smeštaja. Međutim, treba napomenuti da se već godinama očekuje zatvaranje ovog centra a pritvorenici će biti prebačeni u Pritvorski centar u Prištini.

Što se tiče uslova smeštaja u Pritvorskom centru u Peći, NPMT je posetio veliki broj ćelija i ustanovio da prostori za smeštaj, osvetljenje i ventilaciju nisu u skladu sa standardima koje je postavio CPT i sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija. NMPT je primetio da su u krilu B zajednička kupatila oštećena, zidovi imaju vlagu, mirišu na buđ, sanitarna oprema je oštećena. Tokom posete, NMPT je uočio da su u nekim ćelijama, zbog nedostatka prostora, neki pritvorenici i osuđenici spavali na podu na zastarelom i pljesnivom madracu, bez odgovarajućih pokrivača. CPT je dva puta posetio PCP. Što se tiče smeštajnih uslova, CPT, u izveštaju o poseti Kosovu 2007. godine, opisao je ove uslove kao veoma lošim i zaključuje da veličina ćelija nije u skladu sa standardima koje

---

³⁸Evropska zatvorska pravila, član 18.1.

³⁹Izveštaj sa preporukama o poseti Pritvorskom centru u Ljipljanu, realizovano 11. novembra 2016. godine, za više informacija pogledaj na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-spreccavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

je postavio ovaj Komitet. Pored toga, u izveštaju se navodi da ćelije nemaju odgovarajuću ventilaciju i osvetljenje.⁴⁰

Dalje, CPT je u izveštaju o poseti Kosova 2015. godine, zaključio da nisu poboljšani uslovi smeštaja i generalno ostaju kao što je navedeno u izveštaju o poseti 2007. godine. Štaviše, tokom ove posete, nadležni organi Republike Kosovo su obavestili CPT da se planira zatvaranje ovog centra. CPT, u dotičnom izveštaju ohrabrio je vlasti Republike Kosovo da što je pre moguće zatvore Pritvorski centar u Peći.

U svom izveštaju CPT navodi: „Sve dok je ovaj centar u upotrebi, treba uložiti napore za osiguranje da se sanitarni aneksi održavaju u prihvatljivom stanju što se tiče fizičkih uslova i da se zatvorenima obezbedi 4m² prostora po osobi u ćelijama u kojima ima više od jednog pritvorenika”.⁴¹

Evropska zatvorska pravila, u pravilima 181 i 18.2, propisuju obavezu vlasti da osiguraju zatvorenima uslove kojima se poštuje ljudsko dostojanstvo, privatnost i ispunjavaju zdravstveni i higijenski zahtevi, pri čemu se dužna pažnja posvećuje klimatskim uslovima, veličini ćelija, provetranju, osvetljenju, ventilaciji i grejanju.

Takođe, Pravilo broj 13 Pravila Mandele, usvojeno od strane Organizacije ujedinjenih nacija, utvrđuje sledeće: „Smeštajne prostorije za zatvorenike treba da zadovolje sve zdravstvene uslove, posebnu pažnju treba obratiti na klimatske uslove posebno na provetranje, minimalne smeštajne prostore, osvetljenje, grejanje i ventilacije.”

Pritvorski centar u Mitrovici (PCM), pored toga što služi kao pritvorski centar, takođe u njemu su smešteni i osuđenici koji su osuđeni sa dugotrajnim kaznama. Tokom perioda o kojem se izveštava funkcionalizovana je nova zgrada, koja delom pokriva potrebe za prostorom sa kancelarijama, dok drugim delom pokriva potrebe za slobodnim aktivnostima, kao što su: štamparija, stolarska radionica i radionica za preradu metala (zavarivač), kao i prostorija za slobodne posete. Štamparija je nova i funkcionalna, i tu se štampaju majice i druge stvari.

Uslovi smeštaja u PCM-u uglavnom su dobri, objekat je renoviran prethodnih godina, tako da nema značajnih nedostataka u pogledu uslova smeštaja. Kupanje je dozvoljeno zatvorenima svakog drugog dana, dok se u posebnim situacijama mogu kupati još češće, snabdevanje toplom vodom je redovno, sobe zatvorenika imaju kablovsku TV.

Hrana

Što se tiče kvaliteta i količine hrane, NMPT je primio žalbe zatvorenika u KCD. Žalbe u vezi sa ovim pitanjem u većini slučajeva odnose se na kvalitet i količinu hrane koja se služi zatvorenima ujutro i uveče. Takođe, tokom posete u Vaspitno popravnom centru u Lipljanu, NMPT je primio žalbe maloletnika u vezi sa kvalitetom i količinom hrane.

---

⁴⁰Izveštaj CPT-a o poseti na Kosovu 2007. godine, objavljen 2009. godine, na: <https://rm.coe.int/168069727c>.

⁴¹Izveštaj CPT-a o poseti Kosovu 2015. godine, stav 41. Za više informacija pogledaj na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika, koji su lišeni slobode, navode da svaka prostorija u pritvoru treba da osigurava da maloletnik dobije hranu koja je pripremljena na odgovarajući način i poslužena u normalnim obrocima, kvalitetom i količinom koji zadovoljavaju standarde dijete, higijenu i zdravlje, koliko je to moguće. Takođe moraju se poštovati verski i kulturni zahtevi. Svaki maloletnik sve vreme treba da ima čistu vodu za piće.

NMPT zaključuje da Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija definiše da osuđeni ima pravo na adekvatnu hranu za dobro održavanje zdravlja i njegove snage, tri dnevna obroka, koji treba da budu raznovrsni i hranjivi.

Hrana koja se daje osuđenom licu mora biti prilagođena njegovom uzrastu i zdravstvenom stanju, prirodi posla, godišnjem dobu, klimatskim uslovima i, u meri u kojoj je to moguće, treba da bude u skladu sa njegovim verskim i kulturnim zahtevima. Takođe, ovaj zakon propisuje obavezu da se osuđenom licu obezbedi hrana propisana od strane doktora.⁴² Tokom poseta drugim popravnim i pritvornim centrima, NMPT nije primio žalbe od zatvorenika u vezi sa kvalitetom i količinom hrane. NMPT je tokom poseta uočio da se oni s vremena na vreme suočavaju sa nedostatkom dijetetske hrane, propisanim od strane nadležnog lekara za određene zatvorenike.

Kroz izveštaje sa preporukama, NMPT je podsetio nadležne organe na obavezu obezbeđivanja dijetalnih paketa za zatvorenike i pritvorenike, kojima je neophodno zbog zdravstvenih razloga.⁴³ U svom odgovoru nadležni organi su izjavili da se povremeno suočavaju sa nedostatkom adekvatne hrane, zbog procedura tendera i sklapanja ugovora sa ekonomskim operatorom.

Režim

Što se tiče režima, NMPT je primetio da u KCD-u, prema rečima Uprave, postoji oko 350 osuđenika koji su angažovani na rad. Veće angažovanje na poslu je tokom letnje sezone. Obično se osuđenici bave radom u kuhinji, čišćenjem i radom u farmama Centra. Osuđenici se mogu slobodno kretati unutar paviljona u kojima su smešteni i imaju pravo na 3 sata dnevne šetnje tokom letnje sezone, a zimi 2 sata dnevno.⁴⁴ Takođe, u okviru Korektivnog centra funkcionišu 3 radionice, koje su u stvari i centri za stručnu obuku, u kojima se organizuju obuke za zavarivanje, građevinarstvo, zavarivača, stolarstva, tehničkog održavanja, instalacije vode i struje. U ovim radionicama se organizuju kursevi u trajanju od tri meseca.

U okviru KCD-a, nalazi se i teretana, košarkaško i fudbalsko igralište. Košarkaška sala za sada je van upotrebe, jer se treba zameniti oštećeno staklo i postaviti mreže koje će sprečiti oštećenje stakla uzrokovano udarcima lopte. Delovi sale, kao što su toaleti i

---

⁴²Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 39. stavovi 1. i 2.

⁴³Pravila Mandele, član 22. Evropska zatvorska pravila, član 22.2. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 39.1.

⁴⁴Shodno članu 37. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, osuđenici imaju pravo na najmanje dva sata šetnje.

tuševi, su renovirani i nalaze se u veoma dobrom stanju, dok su na drugom delu prekinuti radovi jer izvođač radova nije poštovao tehničke uslove. Dakle, situacija u ovim objektima ostaje ista kao i tokom posete u novembru 2016. godine.

Takođe, NMPT smatra da bi uspostavljanje ekonomske jedinice moglo povećati aktivnosti i angažovanje većeg broja osuđenika. Osnivanje ekonomskih jedinica je takođe predviđeno i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.⁴⁵ Uprkos naporima Uprave DCC-a, NPMT smatra da je za postizanje prave resocijalizacije i rehabilitacije osuđenika potrebno pojačati stvarne aktivnosti i što više rehabilitacijskih programa na raspolaganju velikom broju osuđenika.

U ZVB zatvorenici mogu se u određeno vreme slobodno kretati unutar paviljona u kojima su smešteni, npr. zatvorenicima koji su u osnovnom i standardnom režimu vrata su im otvorena do 16.00 časova popodne, zatvorenicima u naprednom režimu – vrata su im otvorena do 18.00 časova, dok zaštićenim svedocima - do 19.00 časova. Zatvorenici takođe izlaze u šetnju dva sata dnevno. Za razvoj sportskih aktivnosti i šetnji, problem predstavljaju zidovi i tereni za sportske aktivnosti i šetnje, koji su izgrađeni od betona bele boje i stvaraju zaslepljujuću refleksiju sunca, posebno tokom letnje sezone. Nadležni organi su tvrdili da takva situacija predstavlja problem za održavanje sportskih aktivnosti i šetnji, koji još uvek nije rešen. Što se tiče fizičkih vežbi, NMPT je posetio objekat u kojem zatvorenici mogu da vežbaju fitnes tri puta nedeljno. Objekat pruža dobre uslove i dovoljnu opremu za fizičke vežbe. Oprema za fitnes se nalazi na svakom krilu paviljona.

Zatvorenici se angažuju u poslovima vezanim za održavanje objekata i rada u kuhinji. Veće angažovanje je tokom letnje sezone. Tokom posete NMPT-a, u martu 2017. godine, bilo je zaposleno 80 zatvorenika, dok tokom posete NMPT-a, 14. februara 2018. godine, bilo je zaposleno 68 zatvorenika, 2 radionice i dalje su nefunkcionalne. U ovim radionicama moglo bi se organizovati kursevi i stručne obuke.

Što se tiče režima za pritvorenike, on je i dalje siromašan, jer su aktivnosti pritvorenika uslovljene dozvolom nadležnog suda. Čak i kroz ovaj izveštaj, NMPT podstiče nadležne organe da pritvorenicima povećaju aktivnosti van ćelije u ZVB, koliko god je to moguće. CPT u izveštajima o posetama u različitim zemljama, smatra da što je duži period držanja u pritvor, u toj meri treba da bude razvijen i režim koji im se pruža.⁴⁶

Tokom posete Vaspitno-popravnog centru za maloletnike u Lipljanu (VPCL), NMPT je obavešten od maloletnika da se oni slobodno kreću u prostorijama objekta, dozvoljava im

---

⁴⁵Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, članovi 212-214.

⁴⁶Izveštaj CPT o poseti na Kosovu, od 15. do 22. aprila 2015. godine, izveštaj je objavljen u septembru 2016. godine, vidi na:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806a1efc>. Izveštaj Evropskog komiteta za posetu u Gruziji tokom 2014. godine, objavljen 2015. godine na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806961f8>.

se šetnja ne manje od 3 sata, što je u skladu sa članom 139. Zakonika br. 03/L-193 o maloletnicima.⁴⁷ NMPT nije primio žalbe u vezi sa poštovanjem ovog prava.

U VPCL-u postoji kabinet informatike koji je opremljen računarima, biblioteka koja je obogaćena različitim naslovima, romanima, kabinet štamparije, koji je takođe opremljen odgovarajućom mašinerijom za štampanje slika na majicama, čašama; krojački i frizerski salon, koji su takođe opremljeni odgovarajućom opremom za rad. Sve mašine i oprema su donacije različitih donatora, kao što su: Nemačka organizacija HELP, UNICEF itd.

NMPT je obavešten da kabinet za informatiku je u funkciji. Angažovan je instruktor za stručno osposobljavanje, koji je licenciran. Maloletnici koji završe kurs, dobijaju sertifikate iz Nacionalnog centra za stručno osposobljavanje. Nadzorni tim je obavešten od odgovornih lica VPCL-a o tome da su kursevi počeli u aprilu 2018. godine, Ukupno postoji 6 nivoa- aplikativnih programa, a trajanje kursa je od 5 do 6 meseci. U decembru 2018. godine, zamenik direktora VPCL-a je obavestio NMPT o tome da je započeo frizerski kurs, pri čemu je angažovana nadležna osoba za održavanje kursa jednom nedeljno za maloletnike.

VPCL poseduje sportsku salu kao i onu za fitness, koja je takođe opremljena svom potrebnom opremom. NMPT je tokom posete ustanovio da se sportska sala i ona za fitness koriste od strane maloletnika, ali nemaju angažovanog trenera za ove sportske aktivnosti. Takođe, krojački salon i kabinet štamparije su van funkcije, jer nemaju angažovanog instruktora za ove oblasti. NMPT ohrabruje vlasti da omoguće VPCL-u angažovanje odgovarajućih i profesionalnih instruktora za krojenje, štampariju, fitness. NMPT je obavešten da 12 maloletnika pohađaju nastavu u srednjoj školi u Korektivnom centru za žene i maloletnike u Ljipljanu.

Prema obaveštenju socijalnih radnika, većina maloletnika u VPCL-u se bave plaćenim radom. Iz kontrolisane dokumentacije proizilazi da je od 20 maloletnika smeštenih u VPCL, 19 njih angažovano na poslovima čišćenja i u kuhinji.

U Popravnom centru za žene i maloletnike u Lipljanu u okviru javnog sistema obrazovanja funkcioniše srednja niža škola i srednja viša škola. NMPT je u 2016. godini obavio posetu pune procene, a 20. decembra 2016. godine je objavio izveštaj sa preporukama. U prošlosti, u ovom centru škola se suočavala sa poteškoćama u osiguranju održavanja nastave zbog nedostatka nastavnika. Pored toga, bilo je poteškoća u osiguranju odgovarajućih sertifikata od Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) o završetku školovanja.

Što se tiče problema obrazovanja maloletnika i održavanja nastave u ovom Centru, Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama koje su naglasile važnost poštovanja prava na obrazovanje, koje je zagarantovano Ustavom Republike Kosovo i drugim međunarodnim konvencijama za zaštitu prava zatvorenika. Tokom poseta sprovedenih

---

⁴⁷Član 139. stav 1. Zakonika o maloletnicima, navodi da maloletnik ima pravo da najmanje tri (3) časova dnevno provede na otvorenom unutar ustanove.

2018. godine, NMPT je obavešten da se školovanje normalno nastavlja i da se sertifikati o završetku školovanja izdaju redovno.

Što se tiče prava na obrazovanje zatvorenika, tokom perioda izveštavanja, NMPT je objavio izveštaj sa preporukama o pravu zatvorenika na univerzitetsko obrazovanje.⁴⁸ Kroz ovaj izveštaj, NMPT je preporučio nadležnim organima da donesu podzakonski akt u skladu sa Zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, koji bi precizirao način ostvarivanja prava na univerzitetsko obrazovanje za maloletna i odrasla lica koja se nalaze na izdržavanju kazne. Sve kategorije osuđenih lica i onih u pritvoru u ovom Centru imaju pravo na jedan sat šetnje dva puta dnevno i tri puta dnevno u slučaju maloletnika.

Ovaj centar pruža stručnu obuku za vodo-instalatera, elektro-instalatera i građevinarstvo. Iz statističkih podataka koje je dostavila Uprava, primećeno je da se organizuju programi, kursevi i razne obuke, kao što je EQUIP program, sportske i kulturne aktivnosti. Što se tiče smeštenih lica ženskog pola, NMPT je primetio da su one uglavnom angažovane u kuhinji i u čišćenju.

Angažovanje maloletnika na radu može se uraditi samo uz dozvolu nadležnog suda, stoga aktivnosti za maloletnike koji se nalaze u pritvoru su manjkava. NMPT, kao i u prethodnim izveštajima, ohrabruje vlasti da koliko god je to moguće povećaju angažovanja van ćelije i pritvorenim licima. Štaviše, što je duže trajanje pritvora, bogatiji je režim koji će biti ponuđen. Tokom ove godine, u ovom Centru je organizovana pozorišna terapija, slikanje u saradnji sa organizacijom CARITAS Kosova, to su aktivnosti koje su organizovane jednom nedeljno. U Korektivnom centru za žene i maloletnike, CARITAS Kosova je organizovala stručnu obuku za krojenje i frizerstvo, a učesnici obuke su dobili sertifikate.

Tokom posete u Pritvorskom centru u Prizrenu (PCP), NMPT je uočio da pritvorenici mogu da izađu na svež vazduh (hodanje) dva puta dnevno u trajanju od 1 sata.⁴⁹ Osuđenima je sve vreme dozvoljeno da izađu na svež vazduh. Prema Upravi, četiri lica koja se nalaze u pritvoru su angažovana u radu. Ostatak dana pritvorenici, pored izlaska na svež vazduh, provedu u svojim ćelijama koje su opremljene TV-om. Nema dvorane i opreme za sportske aktivnosti i fitnes. Mogućnosti zatvorenih lica za kretanje su male, jer prostor u PCP-u to ne pruža. U okviru PCP-a funkcioniše i biblioteka, kojoj treba više knjiga sa naučnim naslovima i romana.

Tokom ove posete, NMPT je primetio da režim za pritvorenike je i dalje siromašan, bez obzira na napore Uprave za pružanje više aktivnosti pritvorenima. NMPT smatra da što

---

⁴⁸Izveštaj sa preporukama, A.br. 493/2018 E. B protiv Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije i Korektivne službe Kosova, objavljen 23. novembra 2018. Godine pogledaj na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

⁴⁹Pravila Mandele, član 23. Evropska zatvorska pravila, član 27.1. Standardi CPT-a, stav 48. objavljen 2015. godine. Shodno članu 37. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, osuđeni imaju pravo na najmanje dva sata hodanja.

je duži period držanja u pritvor, u istoj meri treba da bude razvijen i režim koji im se pruža.

U Pritvorskom centru u Gnjilanu (PCG), NMPT je obavešten da u trenutku posete oko 16 zatvorenika je bilo angažovano na radu. Pritvorenici i osuđenici mogu da izađu na svež vazduh (šetnju) dva puta dnevno, u trajanju od 1 sata. Uglavnom zatvorenici se angažuju na poslovima čišćenja, kuhinje, u praonici i u obavljanju određenih privremenih poslova. Inače, za NMPT je uznemiravajuća činjenica da u PCG nema nikakvih rekreativnih, kulturnih, sportskih aktivnosti, ili programa za rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika. NMPT je takođe uočio da sportski tereni nisu opremljeni neophodnom opremom za razvoj sportskih i rekreativnih aktivnosti. Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija i drugi međunarodni akti, koji su relevantni za zaštitu prava zatvorenika, utvrđuju obaveze vlasti za pružanje stvarnih aktivnosti i programa rehabilitacije zatvoreniciima.⁵⁰

PCG ima biblioteku, koja poseduje razne knjige na albanskom i srpskom jeziku, ali prema izjavama Uprave, nije bilo ažuriranja sa novim naslovima i oni koje su trenutno na raspolaganju su predratnog perioda.

U Pritvorskom Centru u Ljipljanu (PCL), pritvorenici obavljaju poslove čišćenja za održavanje objekta i u kuhinji. Njima je dozvoljena šetnja 1 sat prepodne i 1 sat popodne tokom letnje sezone, a tokom zime ovaj raspored se smanjuje na 45 minuta. Tokom ovog perioda, pritvorenici i osuđenici mogu da se bave sportom, kao što je košarka, fudbal i trčanje, a sala za fitnes funkcioniše samo tokom zimske sezone. Međutim, angažovanje pritvorenika u drugim poslovima može da zavisi i od odobrenja nadležnog suda. Član 199. Zakona o krivičnom postupku navodi sledeće: „Lica koja se nalaze u sudskom pritvoru mogu da obavljaju rad koji je neophodan za održavanje reda i čistoće u njihovim prostorijama. U skladu sa mogućnostima institucije i pod uslovom da to ne šteti vođenju krivičnog postupka, licima u sudskom pritvoru se omogućava rad na aktivnostima koje odgovaraju njihovim fizičkim i psihičkim mogućnostima. Sudija za prethodni postupak, sudija pojedinac ili predsednik veća odlučuje o tome u saglasnosti sa upravom pritvorske ustanove.”

Uprava PCL-a je obavestila NMPT da je trenutno angažovala u rad 10 osuđenih i 5 pritvorenih lica.

Što se tiče aktivnosti i angažovanja na rad pritvorenika u Centru za pritvor u Peći, NMPT je tokom opšte posete obavljene 4. oktobra 2018. godine uočio da su u ovom Centru

---

⁵⁰Član 88.1 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija: „Kulturne, rekreativne i sportske aktivnosti, kao i druge aktivnosti koje imaju za cilj razvoj ličnosti osuđenih lica, organizuju se unutar popravnih ustanova uz pomoć javnih i privatnih subjekata zainteresovanim za reintegraciju osuđenih lica u društvo”. Pravila Mandele, Pravilo 104. Evropski komitet za prevenciju torture, 11. opšti izveštaj, stav 32. objavljen 2000. godine: „Aktivnosti koja se pružaju zatvoreniciima treba da budu što je moguće raznovrsniji (obrazovanje, sport, radovi vrednosti obuke). CPT, delovi iz 3. Opšteg izveštaja, stav 43 [CPT/Inf (93) 12]. Evropska zatvorska pravila, 25.1: „Režim koji se pruža svim zatvoreniciima treba da pruža uravnotežen program aktivnosti rehabilitacije”.

trenutno angažovani u radu oko 8 pritvorenika i 3 osuđenika. Pritvorenici mogu ići u šetnju dva puta dnevno u trajanju od jednog sata. Pritvorski centar u Peći (PCP) ima veoma malo šetalište, gde se nalazi samo jedan sto za stoni tenis. PCP nije u mogućnosti da pritvorenicima i osuđenima pruža druge aktivnosti, osim šetnje i gledanja televizije u ćeliji. Dakle, pritvorenici i osuđenici većinu vremena provode u svojim ćelijama. Štaviše, u slučaju pritvorenika često je potrebna dozvola nadležnog suda, da se oni bave nekim poslom ili bilo kojom specifičnom aktivnošću.

Što se tiče režima Pritvorski centar u Mitrovici (PCM), zatvorenici su angažovani u radu u kuhinji i u čišćenju odeće. Što se tiče aktivnosti, na raspolaganje zatvorenicima je sala za fitness, dok je u dvorištu postavljena oprema za fitness i pribor za igranje fudbala. U ovom periodu, u PCM organizovana je aktivnost podrškom spoljnog psihologa, vođeno od strane Saveta Evrope. Međutim, tokom ovog perioda izveštavanja u PCM nije bilo kurseva ili obuke.

Kontakti sa spoljnim svetom

Važeće zakonodavstvo⁵¹, u slučaju osuđenih lica, predviđa da osuđenici imaju neograničeno pravo na korespondenciju (koje podležu određenim izuzecima), imaju pravo na mesečnu posetu, koja traje najmanje jedan sat, i pravo na posetu dece ili njihovih supružnika najmanje jednom u tri meseca, najmanjim trajanjem od tri sata. Pored toga, oni imaju pravo na telefonski razgovor.

Što se tiče telefonskih poziva, Administrativnim uputstvom o kućnom redu u popravnim ustanovama⁵² propisano je da osuđeni ima pravo na telefonski razgovor sa članovima uže porodice i sa drugim osobama. Prema ovom Uputstvu, telefonski razgovor osuđenog lica i pritvorenika ne mogu biti duži od 15 (petnaest minuta). Tokom poseta u pritvornim i popravnim centrima, NMPT nije primio nijednu žalbu od pritvorenika i osuđenika o ovom pravu.

U slučaju pritvorenika, članom 200. Kosovskog zakonika o krivičnom postupku propisano je da pritvorenici mogu primiti posetu „u okviru granica pravila pritvorskog centra”, na osnovu dozvole sudije za prethodni postupak i pod njegovim nadzorom. Pored toga, Zakon propisuje da druge korespondencije i posete podležu odluci sudije za prethodni postupak.

Ombudsman ili njegovi predstavnici mogu posetiti pritvorenike i odgovarati im na pisma bez prethodnog upozorenja i bez nadzora sudije za prethodni postupak, sudije pojedinca za suđenje ili predsednika sudskog tela ili drugih osoba koje imenuje taj sudija. Pisma pritvorenika poslata Instituciji Ombudsmana ne mogu se kontrolisati. Ombudsman i njegovi predstavnici mogu poverljivo komunicirati verbalno ili pismeno sa pritvorenicima.

---

⁵¹Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, članovi 62-65.

⁵²Administrativno uputstvo o kućnom redu u popravnim ustanovama, član 54.

U slučaju stranih državljana, njima je pružena mogućnost da kontaktiraju pismeno ili verbalno sa diplomatskim predstavništvom ili sa relevantnom državnom kancelarijom, čije državljanstvo ima on.⁵³ NMPT, tokom perioda za kojim se izveštava, nije primio žalbe u vezi sa pravom na kontakte sa spoljnim svetom od strane osuđenika i pritvorenika.

Zdravstvena zaštita u korektivnim i pritvorskim centrima

Zdravstvene usluge u popravnim i pritvornim centrima pruža Ministarstvo zdravstva, odnosno Odeljenje za zdravstvo u zatvorima (OZZ). Još od 2013. godine, ovu uslugu je pružilo Ministarstvo pravde (MP), ispunjavajući na taj način važan međunarodni standard o pravima zatvorenika, kojim se zahteva da zdravstvene usluge u zatvorima budu deo javnih zdravstvenih usluga. Pored toga, OZZ, u bliskoj saradnji sa ekspertima Saveta Evrope je izradilo Standardnu praksu akcije, koju je odobrilo Ministarstvo zdravstva. Ovaj dokument predstavlja konkretni vodič za zdravstveno osoblje od trenutka prijema zatvorenika.

Zdravstvene usluge u zatvorima i u centrima za pritvor ostaju na dobrom nivou i ispunjavaju minimalne međunarodne standarde o pravima zatvorenika. Neke zdravstvene jedinice OZZ-a suočavaju se sa poteškoćama zbog nedostatka adekvatnih uslova rada i zbog infrastrukture u nekim popravnim i centrima za pritvor.

Tokom posete Pritvorskom centru u Prizrenu, NMPT je primetio da je prostor koji se koristi za zdravstvenu zaštitu nedovoljan i da ne zadovoljava ni minimalne potrebe. Upotrebljava se samo jedna prostorija, koja se koristi za sve potrebe primarne zdravstvene zaštite od strane zatvorskog lekara, medicinskih tehničara i psihologa kada ima slučajeve za lečenje, to je prostorija za stalni boravak zdravstvenog osoblja.

Nedostatak posebnog prostora za psihologa koji nudi psihološke usluge za slučajeve sa različitim problemima, kao što su slučajevi pokušaja samoubistva, samopovređivanja, emocionalnih problema, korisnika duvana, alkohola, droga, otežavaju rad psihologu i ne pruža udobnost zatvorenicima kojima su potrebne psihološke usluge.

U Korektivnom centru u Dubravi postoji zatvorska bolnica koja pruža zdravstvene usluge zatvorenicima. NMPT, o poslednjem izveštaju KCD-a⁵⁴, koji je objavljen 26. januara 2017. godine, je preporučio Ministarstvu zdravstva (MZ) da angažuje još jednog psihologa, pošto je nemoguće pokriti ceo centar jednim psihologom, da angažuje stomatologa i redovnog psihijatra. Tokom poslednje dodatne posete utvrđeno je da je KCD angažovao samo jednog psihologa sa punim radnim vremenom. Preporuke koje su vezane za angažovanje redovnog psihijatra i stomatologa su sprovedene, tokom decembra 2018. godine stomatolog i psihijatar su počeli da rade punim redovnim radnim vremenom u KCD-u.

---

⁵³Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 33. stav 1.

⁵⁴<https://www.oik-rks.org/sr/2017/01/27/izvestaj-sa-preporukama-nacionalnog-mehanizma-za-prevenciju-torture-institucije-ombudsmana/>.

NMPT izražava ozbiljnu zabrinutost zbog činjenice da se u Korektivnom centru u Dubravi jedan deo paviljona br. 8 koristi kao aneks bolnice. NMPT zaključuje da paviljon br. 8 ne zadovoljava minimalne standarde za smeštaj, koji su predviđeni Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, Zakonom o mentalnom zdravlju, sa utvrđenim standardima CPT –a i sa drugim međunarodnim konvencijama za zaštitu prava lica koja su lišena slobode.

I tokom ove posete, NMPT je primetio da u bolnici još uvek nema lifta, kojim bi se osuđenima sa ograničenim sposobnostima omogućio pristup na drugom spratu. NMPT je primetio da se higijena u prostorijama bolnice, u delu gde su smešteni pacijenti na psihijatrijsko lečenje, nije na odgovarajućem nivou. Takođe, kreveti u bolničkim sobama i posteljine su zastarele i nečiste. Dana 29. maja 2018. godine Uprava za zdravstvo u zatvorima je obavestila NMPT da su sada opremljeni novim ambulatnim vozilom.

Iako je zatvorska bolnica ranije renovirana, NMPT je zaključio da je infrastruktura značajno oštećena (podne pločice i inventar u hodniku trpezarije gde se hrane pacijenti), dok deo koji je odvojen kao kuhinja za upotrebu pacijenata koji su na lečenju se ne koristi. NMPT smatra da su renoviranja u zatvorskoj bolnici neophodna.

Bolnica poseduje modernu opremu i može pružiti adekvatne medicinske usluge zatvorenima. Uopšte, NMPT zaključuje da sastav osoblja i oprema koja je na raspolaganju zatvorske bolnice zadovoljavaju standarde za pružanje adekvatnih medicinskih usluga, ali prostorije u kojima su smeštena lica sa mentalnim problemima, kao i oni sa organskim bolestima, nisu prikladna.

Tokom posete u Pritvorskom centru u Gnjilanu, NMPT je zaključio da su posećena mesta gde se pružaju medicinske usluge, generalno, dobrog standarda. Raspoloživo zdravstveno osoblje je na zadovoljavajućem nivou. NMPT tokom posete nije primila nijednu žalbu od strane zatvorenika u vezi sa zdravstvenim tretmanom u ovom centru za pritvor.

Tokom posete u Pritvorskom centru u Peći, NMPT nije primio žalbe od strane pritvorenika i osuđenih lica u vezi sa zdravstvenom zaštitom. NMPT je uočio da se medicinske usluge u Centru za pritvor u Peći pružaju u skladu sa zahtevima i potrebama pritvorenika. Međutim, infrastruktura gde se pružaju medicinske usluge ne ispunjava niti minimalne uslove, nedostaje prirodno osvetljenje, ne postoji posebna prostorija za posete pacijenata ili za primenu terapije. Higijenu održavaju sami medicinska tehničari. Prevoz zatvorenika za dobijanje medicinskih usluga u drugim zdravstvenim ustanovama van PCP-a vrši se vozilom Korektivne službe.

Što se tiče medicinskih usluga u Pritvorskom centru u Mitrovici (PCM), tokom 24 sati, na raspolaganju zatvorenika su dva medicinska tehničara, dok lekari opšte prakse, psihijatar i psiholog su na raspolaganju dva puta nedeljno i nalaze se u pripravnim stanju, na poziv. PCM se suočava sa problemima kada se radi o hospitalizaciji zatvorenika. U takvim situacijama, zatvorenici srpske nacionalnosti i oni nealbanci ne prihvataju hospitalizacije u UKCK i hospitalizuju se u Kliničkom centru Mitrovica-Sever. U takvim slučajevima

postoji stalan problem što se tiče formalnog dela njihovog smeštaja koji se odnosi na zdravstveno osiguranje, plaćanje troškova itd. Do sada je problem prevaziđen, jer je bolnica u Severnoj Mitrovici pokazala razumevanje u interesu zaštite zdravlja zatvorenika. Do sada ova bolnica nije odbila hospitalizaciju zatvorenika i pružanje tretmana.

Značaj medicinskih pregleda prilikom prijema zatvorenika

CPT, u izveštaju o poseti Kosovu 2015. godine, naglasilo je suštinsku važnost koju imaju lekarski pregledi, posebno u slučajevima novih zatvorenika ili pritvorenika ne samo za identifikaciju zaraznih bolesti i sprečavanje samoubistava, već i kroz doprinos koji se daje u pogledu prevencije torture, kroz odgovarajuću evidenciju povreda.

Novoprimitljeni zatvorenik, u skladu sa standardnom praksom delovanja Odeljenja zdravstva u zatvorima, prvo se pregleda od strane medicinskog tehničara, potom i od strane doktora korektivnog centra ili centra za pritvor, u roku od 24 časova, od trenutka prijema. Takođe, Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija propisuje obavezu da se novoprimitljenom zatvoreniku vrši medicinska pregled u roku od 24 časova od trenutka prijema.

Poverljivost medicinskih usluga

Generalno, NMPT je primetio da se zdravstvene usluge u popravnim i pritvornim centrima pružaju bez prisustva službenika korektivne službe, osim u slučajevima kada lekar smatra da je prisustvo službenika korektivne službe neophodno. CPT konstantno naglašava značaj neprisustvovanja službenika bezbednosti tokom pružanja medicinskih usluga zatvorenicima, jer bi to narušilo odnos između lekara i pacijenta.⁵⁵ Poverljivost medicinskih usluga je predviđena i članom 25. Administrativnog uputstva o kućnom redu u popravnim ustanovama i standardnoj praksi postupanja.

Mentalno zdravlje u popravnim i centrima za pritvor

Tokom posete popravnim i pritvornim centrima, ekipa NMPT-a susrela se sa nekim bolesnicima sa hroničnim psihijatrijskim poremećajima. NMPT je intervjuisao nekoliko zatvorenika u KCD-u, u paviljonu br. 8, i dvoje njih su bili sa psihijatrijskim hroničnim poremećajima, a jedan od njih skoro tri godine boravi sam u jednoj ćeliji. Ova situacija je u suprotnosti sa članom 6. stav 1.10. Zakona br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju⁵⁶.

Član 43. stav 2. Zakona br. 04 L-149 o izvršenju krivičnih sankcija navodi sledeće: „*Osuđeno lice kojem kazneno popravna ustanova ne može da pruži adekvatno lečenje, šalje se u zatvorsku bolnicu, odgovarajuću psihijatrijsku ustanovu ili u neku drugu zdravstvenu ustanovu.*”

---

⁵⁵CPT, izveštaj o poseti Kosovu 2015. godine, objavljen u septembru 2016. godine, stav 65. Za više informacija pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

⁵⁶ Član 6. stav 1.10. Zakona br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju, definiše “pravo na obezbeđenje pogodnih uslova za život, higijenu, ishranu i bezbednost”.

Član 174. stav 1. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija predviđa da: „*Mere obaveznog psihijatrijskog tretmana zadržavanjem izvršavaju se u zdravstvenoj instituciji ili drugoj posebnoj instituciji koja se nalazi u mestu stalnog boravka ili stanovanja optuženog, ili ako nema takve institucije u tom mestu, u instituciji najbližoj mestu gde optuženi ima stalno mesto boravka ili stanovanja ili u mestu gde je izvršen krivični postupak*”

Član 175. stav 1. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija navodi da: „*Ako se lice nalazi u pritvoru, osoblje Korektivne službe Kosova upućuje ga u zdravstvenu instituciju*”, dok stav 3. istog člana propisuje da osoba na koju se primenjuje mera obaveznog psihijatrijskog lečenja ima ista prava i obaveze kao i osoba koja izdržava kaznu zatvora ako potrebe lečenja ne zahtevaju drugačije.⁵⁷

Takođe, članom 509. stav 3. Zakonika o krivičnom postupku propisano je da: „*Ako je okrivljeni već u sudskom pritvoru, a naknadno je utvrđeno da je bio u stanju neuračunljivosti u vreme izvršenja krivičnog dela, sud nalaže okrivljenom da sudski pritvor izdržava u zdravstvenoj instituciji ukoliko je on/ona trenutno neuračunljiv.*”

Na osnovu Zakona o mentalnom zdravlju, Institut za forenzičku psihijatriju (IFP) je organizaciona jedinica Univerzitetske kliničke bolničke službe Kosova (UKBSK). Prema važećem zakonu, ona pruža usluge tercijarnog nivoa širom zemlje (jedina na Kosovu)⁵⁸. U IFP su smeštene lica koja su počinila krivična dela u stanju mentalne nesposobnosti ili suštinski smanjenoj mentalnoj sposobnosti, koji su predmet naloga nadležnog suda za obavezno psihijatrijsko lečenje⁵⁹, kao i lica koja su predmet sudskog naloga za psihijatrijsku procenu zadržavanjem u zdravstvenoj ustanovi.⁶⁰ NMPT zaključuje da broj kreveta u IFP nije dovoljan za celu zemlju, takođe i odeljenje C sa kapacitetom od 12 kreveta je nedovoljno za tretman zatvorenika, pri čemu takve zabrinutosti su izražene i direktoru OZZ-a i IFP-a.

Tokom poseta Korektivnom centru za žene i maloletnike, NMPT je naišao i na slučajeve lica sa mentalnim poremećajima, i prema rečima medicinskog osoblja, veoma često predstavlja problem upravljanje takvim slučajevima u akutnoj fazi. Ovo predstavlja problem, jer nema mesta gde se mogu lečiti maloletnici sa mentalnim poremećajima. IFP nema posebnih prostorija za tretman maloletnika i žena.

CPT navodi da se mentalno bolesni zatvorenik treba držati i zbrinjavati u dobro opremljenom bolničkom okruženju i sa osobljem treniranim na odgovarajući način. To okruženje može biti civilna psihijatrijska bolnica ili psihijatrijska ustanova koja se posebno nalazi unutar zatvorskog sistema⁶¹.

Prema rečima direktora OZZ-a, bezbedne prostorije u Psihijatrijskoj klinici treba da se funkcionalizuju za tretman slučajeva sa mentalnim poremećajima i prema njihovim

---

⁵⁷Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, član 175. stav 1. i 3.

⁵⁸ Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju, član 13. stav 1.2.

⁵⁹Krivični zakon Kosova, član 89.

⁶⁰ Zakonik o krivičnom postupku Kosova, član 508. stav 4.

⁶¹Norme CPT, delovi iz 3. Opšteg izveštaja. [CPT/Inf (93) 12], stav 43.

rečima, oni rade u tom pravcu. NMPT tokom posete Psihijatrijskoj klinici⁶², je utvrdio da ne postoji posebno odeljenje za lečenje staraca, dece i tinejdžera. Međutim, smeštaj maloletnika i starijih osoba je gotovo stalna praksa i na neki način obavezna, jer se maloletnici neprimaju u pedijatrijskim odeljenjima, a starija lica nemaju druge prostorije za hospitalizaciju. U Uredbi br. 127/2015 od 21. 12. 2015. godine, za prijem i tretman osoba sa mentalnim poremećajima u UKBSK (član 11) dozvoljeno je da se lice od 16 godina starosti hospitalizuje.

Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju stupio je na snagu u decembru 2015. godine i ima za cilj zaštitu i promovisanje mentalnog zdravlja, prevenciju problema vezanim za njime, garantovanje prava i poboljšanje kvaliteta života osoba sa mentalnim poremećajima. Ovaj zakon definiše obavezu nadležnih ministarstava za izdavanje relevantnih podzakonskih akata. Prema članu 28. stav 4. Zakona o mentalnom zdravlju: „Ministarstvo zdravlja u saradnji sa Ministarstvom pravde predlaže vladi usvajanje podzakonskog akta kojim se određuju pravila organizovanja i funkcionisanja službi za mentalno zdravlje u ustanovama za izvršenje krivičnih presuda”. Nedostatak podzakonskih akata predstavlja problem i u rešavanju predmeta. NMPT Ombudsmana, tokom perioda izveštavanja, je preporučio nadležnim organima donošenje podzakonskih akata kao što je predviđeno Zakonom o mentalnom zdravlju.

Postupak podnošenja žalbi u korektivne i pritvorske centre

Efikasan sistem podnošenja žalbi je osnovna garancija protiv zlostavljanja u zatvorima i u centrima za pritvor. Osobe smeštene u tim centrima treba da imaju mogućnost da podnesu žalbu u zatvoru ili u unutar centra za pritvor gde su smeštene i da imaju poverljiv pristup odgovarajućem organu.

Član 91. Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija detaljno propisuje proceduru po kojoj pritvorenici i osuđenici mogu uputiti žalbu ili peticiju direktoru određene institucije KSK-a. Postupak uključuje i rokove za odgovor direktora i mogućnost podnošenja žalbe višem organu, što je u ovom slučaju Generalna uprava KSK-a i ministar pravde.⁶³

NMPT je uočio da su na raspolaganju zatvorenicima kutije za žalbe koje je postavila Korektivna služba Kosova i kutije koje je postavilo Odeljenje zdravstva u zatvorima. Takođe, u svakoj ustanovi se postavljaju kutije za žalbe institucije Ombudsmana, koje može otvoriti samo osoblje ove institucije, što podnosiocima žalbi pruža poverljivost prilikom podnošenja žalbe.

---

⁶²<https://www.oik-rks.org/sr/2018/10/26/izvestaj-sa-preporukama-psihijatrijskoj-klinici-univerzitetskog-klinickog-centra-kosova/>.

⁶³Član 91. stav 4. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija definiše sledeće: Na podnetoj žalbi direktor popravne ustanove će odgovoriti u roku od petnaest (15) dana, a Glavna kancelarija Korektivne službe u roku od trideset (30) dana. Na pisanu žalbu odgovor će se dati u pisanoj formi.

Tokom perioda izveštavanja, Savet Evrope i KSK su održali zajedničke radionice u cilju izrade procedura i obrazaca za podnošenja žalbi, koji će biti izrađeni pod direktnim nadzorom eksperata Saveta Evrope.

NMPT je tokom perioda izveštavanja primio žalbe od zatvorenika u KCD, tvrdeći da Uprava ne odgovara na njihove žalbe i zahteve. Ovi zahtevi su odbačeni od strane Uprave. NMPT nije primio žalbe od pritvorenika i osuđenika u drugim popravnim i centrima za pritvor u vezi sa pitanjem podnošenja žalbi ili odlaganja za razmatranje njihovih žalbi u zakonskom roku. Kroz izveštaj sa preporukama o poseti KCD-u i direktnim kontaktima, NMPT je podsetio nadležne organe na njihovu obavezu da odgovore na zahteve i žalbe zatvorenika, bez obzira na prirodu zahteva, važno je da se zatvorenicima vrati odgovor na podnesene zahteve. Ova obaveza vlasti je definisana Zakonom br. 04/L-149.

6.3 Preporuke upućene nadležnim organima nakon poseta korektivnim centrima i centrima za pritvor

Preporuke za Korektivni centar u Dubravi upućene Ministarstvu pravde:

- Obavestiti NMPT Ombudsmana, ako je usvojeno sekundarno zakonodavstvo za borbu protiv korupcije (Nesprovedeno).
- Poboľšati kvalitet i količinu hrane (Sprovedeno).
- Zatvorenicima treba obezbediti dijetalnu hranu prema preporukama nadležnog lekara (Sprovedeno).
- Sve ćelije u kojima su smešteni zatvorenici, kojima je izrećena disciplinska mera samice, treba da budu u skladu sa Zakonom o izvršenju krivićnih sankcija i sa preporukama Evropskog komiteta za prevenciju torture. (Sprovedeno).
- Izvršiti potrebna renoviranja na osnovu nalaza u ovom izveštaju, posebno u paviljonu 8 (Sprovedeno).
- Opremiti kuhinju adekvatnom opremom, prema konkretnoj proceni (Sprovedeno).
- Preduzeti konkretne korake, kako bi se prekinula praksa korišćenja improvizovanih elektrićnih uređaja (Na ćekanju sprovođenja).
- NMPT ponavlja preporuke o tome da se zatvorenicima obezbeđuju ormari za stavljanje svojih stvari (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine) (Na ćekanju sprovođenja).
- NMPT ponavlja preporuku za funkcionalizaciju sportske dvorane. (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine) (Na ćekanju sprovođenja).
- Funkcionalizovati ekonomsku jedinicu (Na ćekanju sprovođenja).
- NMPT ponavlja preporuku da se u zatvorskoj bolnici instalira lift koji će zatvorenicima sa invaliditetom omogućiti pristup na drugom spratu bolnice (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine) (Nesprovedeno).
- Izvršiti potrebna renoviranja u bolnici (vidi stav 40. ovog Izveštaja) (Na ćekanju sprovođenja).

- Angažovati potrebno korektivno osoblje prema procenama potreba (Na čekanju sprovođenja).
- NMPT ponavlja preporuku o instaliranju sigurnosnih kamera tamo gde nedostaju, kao i tehničku mogućnost dugoročnog čuvanja podataka (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine) (Na čekanju sprovođenja).
- NMPT ponavlja preporuku o tome da se izvrši dopuna/izmena ZIKS-a i Administrativnog uputstva o kućnom redu u popravnim ustanovama, gde je predviđeno zahtevanje pismenog mišljenja lekara, pre nego što se licu izreče disciplinska mera (vidi izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine) (Na čekanju sprovođenja).
- Povećati broj socijalnih radnika na osnovu broja zatvorenika u KCD-u (Na čekanju sprovođenja).
- Obezbediti KCD-u svu opremu i neophodni materijal za svakodnevni rad (Na čekanju sprovođenja).
- Rešavati potrebe korektivnih službenika u pogledu radnih uslova i radne opreme (Na čekanju sprovođenja).
- Obavestiti NMPT o pitanju upotrebe *biber spreja* i isteka roka trajanja istog (vidi stav 67. Ovog Izveštaja) (Sprovedeno).

Preporuke za Korektivni centar u Dubravi upućene Ministarstvu zdravstva:

- NMPT ponavlja preporuku da Ministarstvo zdravstva angažuje redovnog stomatologa (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine). (Sprovedeno).
- NMPT ponavlja preporuku da Ministarstvo zdravstva angažuje redovnog psihijatra (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine). (Sprovedeno).

Preporuke za Vaspitno-korektivni centar u Lipljanu upućene Ministru pravde i Korektivnoj službi Kosova:

- Hrana za maloletnike treba da je obilna i pogodna sa potrebnim kalorijama za rast i razvoj maloletnika (Na čekanju sprovođenja).
- Izvršiti potrebna renoviranja u kuhinji, i opremanje kuhinje potrebnim mašinama (Na čekanju sprovođenja).
- Povećati aktivnosti za maloletnike i funkcionalizovati postojeće kabinete i angažovati adekvatne instruktore (Delimično sprovedeno).

Preporuke o Centru za pritvor u Prizrenu upućene Ministarstvu pravde:

- Ministarstvo pravde treba da obavesti Ombudsmana o planiranju izgradnje novog Centra za pritvor u Prizrenu (Sprovedeno).
- Stvoriti adekvatne uslove za rad medicinskog osoblja (Na čekanju sprovođenja).
- Broj smeštenih zatvorenika treba da bude u skladu sa zvaničnim kapacitetima CPP-a i što je pre moguće rešiti pitanje prenatrpanosti (Sprovedeno).

- Preduzeti odgovarajuće mere kako bi se poštovala privatnost zatvorenika (Sprovedeno).
- Po potrebi izvršiti krećenje ćelija (Sprovedeno).
- Poboľšati radne uslove korektivnim službenicima (Delimično sprovedeno).

Preporuke za Centar za pritvor u Gnĵilanu upućene Ministarstvu pravde:

- Ministarstvo pravde treba da obavesti NMPT Ombudsmana u vezi sa planiranjem korišćenja ne-stambenog prostora u CPG (Na čekanju sprovođenja).
- Obavestiti Ombudsmana o zastojima u stvaranju prostora za postavljanje stomatološke stolice (Na čekanju sprovođenja).
- Obezbediti kulturne, sportske aktivnosti i programe za rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika (Na čekanju sprovođenja).
- Asfaltirati deo neasfaltiranog puta, koji može predstaviti ozbiljne poteškoće tokom zimske sezone i u uslovima atmosferskih padavina u obavljanju poslova CPG-a u skladu sa ZIKS-om (Na čekanju sprovođenja).
- Snabdevati CPG neophodnim radnim materijalom (Na čekanju sprovođenja).
- Instalirati sigurnosne kamere koje pokrivaju spoljni deo paviljona i dvorište CPG-a (Na čekanju sprovođenja).
- Funkcionalizovati lift u delu gde se pružaju medicinske usluge. (Na čekanju sprovođenja).

Preporuke za Centar za pritvor u Peći, upućene Ministarstvu pravde:

- Ministarstvo pravde treba da obavesti Ombudsmana o tvrdnjama zaposlenih CPP-a da će se ovaj centar zatvoriti.⁶⁴ (Na čekanju sprovođenja).
- Uspostaviti adekvatne uslov i radni prostor za medicinsko osoblje (Nije sprovedeno).
- Broj lica koja se nalaze u pritvor treba da bude u skladu sa zvaničnim kapacitetima CPP-a i što je pre moguće treba rešiti pitanje prenatrpanosti (Na čekanju sprovođenja).
- Uslovi smeštaja, dok je ovaj centar još u upotrebi, treba da budu u skladu sa minimalnim standardima definisanim Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija; sa standardima CPT-a i sa drugim međunarodnim standardima za zaštitu prava zatvorenika (Na čekanju sprovođenja).

7. Centar za tražioce azila i Centar za zadržavanje stranaca

Tokom perioda izveštavanja, NMPT je posetio Centar za tražioce azila i Centar za zadržavanje stranaca i objavio je izveštaje sa preporukama. Tokom poseta ovim centrima, NMPT nije primio nijednu žalbu na fizičko zlostavljanje ili ponašanje službenika centara,

---

⁶⁴ Dana 3. oktobra 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu osoblja Pritvorskog centra u Peći, koji tvrde da će se pritvorski centar u Peći zatvoriti a osoblje će biti preseljeno u Korektivni centar u Dubravi.

uključujući i osoblje za obezbeđenje, što bi bilo protiv poštovanja dostojanstva tražilaca azila i zadržanih stranaca.

Garancije protiv zlostavljanja

Član 5. Uredbe o funkcionisanju Centra za tražioce azila⁶⁵ (u daljem tekstu: *Uredba*) izričito određuje: "*Službeniku Centra, uključujući sve zaposlene u Centru, zabranjeno je diskriminisati ili vređati dostojanstvo podnosioca zahteva, zbog rase, veroispovesti, pola, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkom ubeđenju.*"

Takođe, član 5, stav 2. Uredbe propisuje: "*Nijedan podnosilac zahteva neće se podvrgnuti mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju.*" Član 6.3 Uredbe određuje obavezu službenika Centra za tražioce azila da obavesti tražioca azila o njegovim pravima i obavezama kao i o proceduri azila, uključujući mogućnost dobijanja besplatne pravne pomoći i mogućnost kontaktiranja predstavnika UNHCR-a ili drugih organizacija koje se bave zaštitom prava izbeglica na njegovom jeziku ili jeziku koji razume.

NMPT je primetio da su tražioci azila informisani o svojim pravima na različitim jezicima, putem letaka i brošura. U Centru je takođe dostupna lista prevodilaca MUP-a. Besplatnu pravnu pomoć, a u mnogim slučajevima i prevod, obezbeđuje nevladina organizacija CRPK (Civil Rights Program Kosovo). NMPT nije primio nikakve žalbe u vezi sa nepoštovanjem gore navedenih prava. Takođe, NMPT je primetio da u svim hodnicima centra rade bezbednosne kamere što predstavlja dodatnu garanciju protiv zlostavljanja.

U slučaju stranih pritvorenika koji su smešteni u Centru za zadržavanje stranaca (CZS), NMPT primećuje da standardi koje je odredila CPT predviđaju da svi stranci koji su pritvoreni kao neregularni migranti od trenutka lišavanja slobode treba da uživaju tri osnovna prava, na isti način kao i druge kategorije lica lišenih slobode. Ova prava su: da imaju pristup advokatu braniocu; imaju pristup lekaru i imaju mogućnost da obaveste svoje rođake ili treća lica, po njihovom izboru, o tome da su pritvoreni.⁶⁶ Na osnovu odredbi Zakona 04 /L-219 o strancima Republike Kosovo, stranac koji je smešten u CZS biće obavešten u pisanoj formi, na jednom od službenih jezika i na engleskom, za njegov pritvor u CPS, koji će sadržati razloge za pritvor, trajanje pritvora, zagarantovano pravo na pravnu zaštitu i pravo za kontaktiranje njegove/njene porodice.⁶⁷

Prema Uredbi i Zakonu o strancima, stranac koji je smešten u CZS-u ima sledeća prava: obaveštenje o pravu na žalbu zbog zadržavanja u CZS; pravo na besplatnu pravnu pomoć; pravo na prevodioca na njegovom jeziku ili jeziku koji on ili ona razumeju; pravo na komunikaciju sa relevantnim lokalnim ili međunarodnim organima i organizacijama,

---

⁶⁵ Uredba (MUP) br. 03/2018 o funkcionisanju centra za azil, Službeni list Republike Kosovo. Videti na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18328>.

⁶⁶CPT, 19. Opšti izveštaj, stav 81, na: <http://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22CPTSectionID%22:%5B%22p-standards-inf-2009-27-part-en-3%22%5D%7D>.

⁶⁷Zakon 04/L-219 o strancima, član 108.

kao i sa nevladinim organizacijama.⁶⁸NMPT je primetio da u svim koridorima CZS-a rade bezbednosne kamere, koje su neprekidno funkcionalne. Prema obaveštenju službenika, slike bezbednosnih kamera se čuvaju do dva meseca. U izveštaju o poseti Irskoj u 2010. godini, CPT je smatrao postojanje bezbednosnih kamera kao jednu od garancija protiv fizičkog zlostavljanja u centrima u kojima se drže osobe lišene slobode.⁶⁹

Što se tiče prava da budu informisani na svom jeziku ili na jeziku koji pritvoreni stranci razumeju, i da imaju pravo na usluge prevodioca, NMPT je obavešten od strane CPS da MUP, pored usluga na engleskom jeziku, ima spisak prevodioca koji pružaju usluge prevođenja i na drugim jezicima stranaca. NMPT je tokom posete primetio da su stranci u CZS obavešteni o svojim pravima putem brošura štampanih na najčešćim jezicima, međutim CZS nema dokument u kojem su ova prava napisana i u kojima pritvoreni stranci dokazuju da su obavešteni o svojim pravima na jeziku koji oni razumeju.

Što se tiče besplatne pravne pomoći, UNHCR i NVO CRPK pružaju besplatnu pravnu pomoć samo strancima koji su u pritvoru, koji su potencijalni tražioci azila, ali ne i drugima. Prema Zakonu o Agenciji za besplatnu pravnu pomoć, Agencija može ponuditi besplatnu pravnu pomoć strancima koji imaju privremenu dozvolu boravka u Republici Kosovo, ali do sada nije bilo slučajeva pružanja pravne pomoći stranim pritvorenicima. NMPT primećuje da član 9, stav 1.2 Uredbe predviđa pravo na besplatnu pravnu pomoć strancima koji se nalaze u pritvoru u CZS. U slučaju tražilaca azila, besplatnu pravnu pomoć, a u mnogim slučajevima i prevođenje, pruža nevladina organizacija CRPK (Civil Rights Program Kosovo). NMPT nije primio nikakvu žalbu od žalilaca u vezi sa nepoštovanjem gore navedenih prava.

Uslovi smeštaja

U oba centra uslovi smeštaja su veoma dobri i u skladu sa međunarodnim standardima. Tokom posete Centru za tražioce azila, NMPT je primetio da sve prostorije pružaju dobar smeštaj, grejanje, čistoću i dovoljno prirodno osvetljenje. Centar pruža odgovarajuća kupatila i neprekidnu toplu vodu, gde se smešteni tražioci azila mogu okupati kad god to žele. Takođe, u dvorištu Centra nalazi se dečije igralište. Generalno, NMPT smatra da Centar ispunjava sve uslove za smeštaj tražilaca azila.

Tokom posete CZS-u, NMPT je posetio dva objekta u kojima se drže stranci, uključujući sve prostorije, kao što su prostorije za intervju, sobe za izolaciju, spavaće sobe, porodične sobe, sobe za aktivnosti za odrasle, koje su bile opremljene TV-om, kartama za igru, šahovskom tablom, i u jednom uglu se nalazila biblioteka sa malim brojem knjiga. Takođe, CZS ima dečje igraonice koje su opremljene igračkama i dizajnirane prema standardima, prostorije u kojima mogu vršiti verske aktivnosti, kuhinja, koja je kompletna sa nameštajem, kao i dovoljno opremljen toalet za kapacitet Centra. Sve sobe

---

⁶⁸Član 9 Uredbe (MUP) br. 03/2014 o funkcionisanju centra za pritvor stranaca. Standardi CPT-a na: <https://rm.coe.int/16806fbf12>.

⁶⁹Izveštaj CPT o poseti Irskoj u 2010. godini, stav 18, objavljen 2011. godine, na: <https://rm.coe.int/1680696c98>.

pružaju dobar smeštaj, grejanje i dovoljno prirodnog osvetljenja. NMPT smatra da Centar ispunjava sve uslove za smeštaj stranih lica.

Član 24, stav 1. Uredbe određuje da svaki stranac koji je zadržan u Centru ima pravo na izlazak na vazduh (provoditi vreme van zatvorenog prostora), najmanje dva (2) časova dnevno, u vanjskim prostorijama Centra. Iz zdravstvenih razloga, rukovodilac centra može da produži vreme provođenja na vazduhu. Dalje, članom 24. stav 3. određuje da se u vreme provetravanja mogu obavljati kulturne i sportske aktivnosti. NMPT je primetio da Centar ima mali sportski teren, koji nije opremljen pratećim elementima gde se stranci mogu baviti konkretnim sportskim aktivnostima. NMPT, kao i u Izveštaju sa preporukama, objavljen nakon posete CZS-u 2017. godine,⁷⁰ ohrabruje relevantne vlasti da povećaju svoje napore kako bi pružili mogućnosti za konkretne sportske aktivnosti i druge aktivnosti za strance u ovom Centru.

CPT, u standardima koji su određeni u martu 2017. godine, za zadržavanje stranaca zbog imigracije, naglašava značaj režima koji sadrži mnogo aktivnosti. Prema CPT-u, što je duži period zadržavanja stranaca, toliko se trebaju odvijati aktivnosti koje im se trebaju pružiti.⁷¹ Tokom sastanka sa direktorom DDAM-a, NMPT je obavešten da su otvorene tenderske procedure za snabdevanje pratećom opremom, tako da se pritvorenim strancima u CZS pruži što više aktivnosti. NMPT će tokom narednih poseta tražiti ažurirane informacije o ovim planovima.

Što se tiče osoblja CZS-a, NMPT je obavešten da je osoblje obezbeđenja obučeno da izvršava zadatke fizičke zaštite i imovine, ali nije obučeno da radi sa stranim licima lišenim slobode, koji su, prema Zakonu o strancima, podvrgnuti prinudnom povratku. S tim u vezi, NMPT je 23. marta 2018. godine održao službeni sastanak sa direktorom Departmana za državljanstvo, azil i migracije, gde je informisan da osoblje za obezbeđenje nije obavilo odgovarajuću obuku za rad sa ovom kategorijom. NMPT je preporučio Ministarstvu unutrašnjih poslova da osoblje za obezbeđenje CZS treba da prođe kroz adekvatnu obuku za rad sa ovom kategorijom.

Zdravstvena zaštita

Medicinske usluge za strance u oba centra pružaju Centar za porodičnu medicinu i Univerzitetski klinički centar Kosova. Preko izveštaja sa preporukama, objavljenog tokom perioda izveštavanja, NMPT je preporučio nadležnim organima da CZS treba da ima najmanje jednu medicinsku sestru/medicinskog tehničara, koja bi vršila lekarske preglede primljenih lica, delila bi terapiju i vodila bi brigu o medicinskim dosijeima stranaca u CZS-u; i jednog psihologa kako je predviđeno Uredbom.

---

⁷⁰Izveštaj sa preporukama o poseti Centru za pritvor stranaca, objavljen 13. februara 2017. godine. Za više vidi na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

⁷¹ Za više pogledati na: <https://rm.coe.int/16806fbf12>.

Što se tiče značaja lekarskih kontrola, CPT⁷² navodi da bi svaki stranac koji je nedavno primljen u centar za pritvor stranaca trebao imati koristi od sveobuhvatnog medicinskog pregleda (uključujući prenosive bolesti) od kvalifikovanog lekara ili medicinske sestre, koji izveštava kvalifikovanom lekaru što je pre moguće nakon prijema stranaca. Štaviše, CPT je u izveštajima o posetama državama članicama i opštim izveštajima stalno naglašavao suštinski značaj lekarskih pregleda, posebno u slučajevima novoprimljenih pritvorenika, ne samo za identifikaciju zaraznih bolesti i prevenciju samoubistava, ali i kroz doprinos koji je napravljen u smislu sprečavanja torture kroz pravilno evidentiranje povreda.⁷³

Tokom poslednje posete 7. marta 2018. godine, NMPT je obavešten da novoprimljenim strancima u ovom centru ne vrše opšti lekarski pregledi, osim ako to oni ne zatraže, iako je to izričito predviđeno članom 10. Uredbe. U slučajevima kada je stranom licu određena terapija lekovima, terapiju pružaju nekompetentni službenici (osoblje za obezbeđenje i drugi službenici), jer u Centru nema medicinskog osoblja.

NMPT je primetio da se svi podaci koji se odnose na pružene medicinske usluge strancu čuvaju u njegovom/njenom ličnom dosijeu. Njegovom/njenom ličnom dosijeu imaju pristup službenici Centra. CPT⁷⁴ naglašava da se medicinska poverljivost mora poštovati na isti način kao i u zajednici, a posebno, lekarski dosijei ne bi trebali biti dostupni ne-medicinskom osoblju, već bi ih trebalo držati zatvorenim od strane medicinske sestre ili lekara.

Prema tome, NMPT smatra da CZS treba da ima najmanje jednu kvalifikovanu medicinsku sestru koja će obavljati početni lekarski pregled novoprimljenih, da primi zahteve za potrebnu posetu lekaru, podeli terapiju, nadgleda medicinske dosijee i nadgleda opšte higijenske uslove. Stranim pritvorenim licima takođe se treba pružiti psihološka pomoć i psihijatrijska nega, po potrebi.

Što se tiče disciplinskih mera, prema Uredbi, disciplinske mere koje se mogu izreći strancu su sledeće: usmene ili pismene opomene; obaveza održavanja i čišćenja Centra; ukidanje prava na slobodne aktivnosti, rekreacija, TV, internet; ukidanje prava na kulturne i sportske aktivnosti u trajanju do 5 dana; i izolaciju do 48 časova.

NMPT primećuje da Uredba ne sadrži odredbe koje obavezuju CZS da preda kopiju odluke o disciplinskoj meri izolacije strancu u pritvoru, već samo predviđa da odluku treba priložiti dosijeu stranca. NMPT, u skladu sa preporukama CPT-a za posetu Ukrajini, Bugarskoj i Francuskoj⁷⁵, preporučio je nadležnim organima da Uredba o

---

⁷²CPT, Zadržavanje zbog migracije [CPT/Inf(2017)3], stav 9, na: <https://rm.coe.int/16806fbf12>.

⁷³CPT, izveštaj o poseti Kosovu 2015. godine, objavljen 2016. godine, stav 62, u: <https://rm.coe.int/16806a1efc>. Evropski komitet za prevenciju torture, 26. opšti izveštaj, stav 72, u: <https://rm.coe.int/168070d0c8>.

⁷⁴CPT, zadržavanje zbog migracije [CPT/Inf(2017)3], vidi link <http://hudoc.cpt.coe.int/eng?i=p-standards-inf-2009-27-part-en-5>, (13.3.2018)

⁷⁵Više o tome pogledajte 19. Opšti izveštaj CPT-a, stav 88, na: <http://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22CPTSectionID%22:%5B%22p-standards-inf-2009-27-part-en-4%22%7D>,

funkcionisanju CZS-a treba da sadrži posebnu odredbu, koja predviđa da se strancu kome se izriče disciplinska mera kopija odluke dostavlja na jeziku koji on ili ona razume. Ova preporuka NMPT-a je sprovedena uz izmenu Uredbe koja je stupila na snagu 28. decembra 2018. godine.

Postupak za podnošenje žalbi

Efikan sistem podnošenja žalbi je osnovna garancija protiv zlostavljanja u mestima gde se nalaze lica lišena slobode. Osobe smeštene u tim centrima treba da imaju mogućnost da podnesu žalbu u centrima i da im se na poverljiv način omogući pristup nadležnim organima.

Stranci u oba Centra imaju pravo žalbe rukovodiocu Centra u pogledu uslova prijema u Centar i ponašanja osoblja. Žalba se šalje Departmanu za državljanstvo, azil i migraciju (DDAM) u roku od 7 dana. Dalje, Uredba određuje da se u Centru postave kutije za žalbe, kojom upravlja Centar. Kutiju za žalbe postavlja i njome upravlja Institucija ombudsmana.⁷⁶ NMPT je primetio da je strancima u oba centra na raspolaganju kutija za žalbe koju je postavio Centar za azil i Centar za strance.

Kontakt sa spoljnim svetom

CPT smatra da bi pritvoreni stranci trebalo da imaju svaku priliku da budu u kontaktu sa spoljnim svetom (uključujući mogućnosti telefoniranja i primanja poseta) a njihova sloboda kretanja u centru za pritvor treba da bude što je manje moguće ograničena.⁷⁷ Uredba o funkcionisanju CZS-a utvrđuje da stranac u ovom centru ima pravo na korespondenciju, prijem paketa i drugih stvari.

Takođe, Uredbom je propisano da stranac ima pravo na telefoniranje, po potrebi, u trajanju od 5 minuta, počevši od 09:00 do 16:00 časova. Prema Uredbi, strancima je dozvoljeno da primaju pozive iz inostranstva. Strancima koji su smešteni u centru su dozvoljene i posete. Tokom posete, NMPT nije primio nikakve žalbe u vezi sa pravom na kontakt sa spoljnim svetom.

Režim

CPT, u standardima određenim u martu 2017. godine, za zadržavanje stranaca zbog migracije, naglašava značaj režima koji sadrži što je više moguće aktivnosti. Prema CPT-u, što je period zadržavanja stranaca duži, toliko se trebaju održavati i aktivnosti koje im se nude.⁷⁸

Izveštaj CPT o poseti Ukrajini 2009. godine, stav 71, na:

<http://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22CPTSectionID%22:%5B%22p-ukr-20090909-en-17%22%5D%7D>, Izveštaj CPT o poseti Bugarskoj 2008. godine, stav 44, na: <http://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22CPTSectionID%22:%5B%22p-bgr-20081215-en-12%22%5D%7D>.

Izveštaj CPT o poseti Francuskoj 2006. godine, stav 76, na:

<http://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22CPTSectionID%22:%5B%22p-fra-20060927-fr-14%22%5D%7D>.

⁷⁶ Član 19, stav 2i 3 Uredbe o Centru za Pritvor Stranaca.

⁷⁷ Evropski Komitet za Sprečavanje Torture, vidi na: <https://rm.coe.int/16806fbf12>.

⁷⁸ Za više vidi na: <https://rm.coe.int/16806fbf12>.

Tokom posete Centru za tražioce azila, NMPT je primio žalbu od jednog tražioca azila u vezi sa zastojom u održavanju kursa albanskog jezika kao deo integracije u kosovsko društvo.

Preporuke za Centar za tražioce azila upućene Ministarstvu unutrašnjih poslova:

- Prilagoditi raspored hrane prema potrebama tražilaca azila, posebno kada se služi večera. (Sprovedeno).
- Obavestiti NMPT Ombudsmana o situaciji u vezi sa pružanjem socijalne pomoći, u skladu sa Zakonom o azilu. (Sprovedeno).
- Obavestiti NMPT Ombudsmana o napretku kursa albanskog jezika i drugih aspekata integracije u društvo u Republici Kosovo. (Sprovedeno).

Preporuke za Centar za zadržavanje stranaca upućene Ministarstvu unutrašnjih poslova:

- CZS bi trebao imati na raspolaganju najmanje jednu medicinsku sestru koja bi vršila lekarske preglede novoprimljenih stranaca, delila bi terapiju i vodila računa o lekarskim kartonima stranaca u CZS-u; i jednog psihologa kako je predviđeno Uredbom. (Čeka se sprovođenje).
- Centar treba da održava protokole na sledeći način: Protokoli za samicu, telesne povrede, samopovređivanje, pokušaj samoubistva, seksualno zlostavljanje i smrt. (Čeka se sprovođenje).
- Osoblje za obezbeđenje treba da prođe adekvatnu obuku za rad sa ovom kategorijom (Čeka se sprovođenje).
- O svim njihovim pravima i obavezama, strance treba obavestiti putem posebnog dokumenta na jeziku koji razumeju i u kojem dokazuju da su razumeli svoja prava i obaveze. (Sprovedeno).
- Uredba treba da sadrži posebnu odredbu koja predviđa da se strancu kojem je izrečena disciplinska mera dostavi kopija odluke na jeziku koji on/ona razumeju. (Sprovedeno).
- Pritvorenim strancima se nudi besplatna pravna pomoć u skladu sa Uredbom. (Sprovedeno).

8. Ustanove mentalnog zdravlja

Tokom posete ustanovama za mentalno zdravlje, NMPT nije primio nikakve žalbe i nije naišao na indikacije zlostavljanja pacijenata od strane osoblja dotičnih institucija. U svim posećenim institucijama opšta atmosfera je bila opuštana, i odnosi između osoblja i pacijenata su bili dobri.

8.1 Institut forenzičke psihijatrije Kosova

Relevantni pravni osnov je sadržan u Krivičnom zakoniku⁷⁹ Republike Kosova, Zakoniku o krivičnom postupku⁸⁰, Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija⁸¹ i Zakonu o mentalnom zdravlju. Dana 21. decembra 2015. godine usvojena je Uredba o prijemu i tretmanu osoba sa mentalnim poremećajima u javnim zdravstvenim institucijama, uključujući i Institut forenzičke psihijatrije. Za osoblje IFP, problem koji izaziva zabrinutost je nedefinisanje pravnog statusa IFP-a.

U IFP se smeštaju lica koja su izvršila krivično delo u stanju mentalne nesposobnosti invaliditeta ili značajno smanjene mentalne sposobnosti, u skladu sa nalogom nadležnog suda za obavezno psihijatrijsko lečenje⁸², kao i lica koja podležu sudskom nalogu za psihijatrijsku procenu sa zadržavanjem u zdravstvenoj instituciji.⁸³ O odeljenu C IFP-a smešteni su pacijenti koje donosi Kosovska korektivna služba, koji su ili pritvoreni, kada Sud traži procenu mentalnog stanja (psihijatrijsku ekspertizu), ili osuđenike koji se donose iz zatvora na tretman.

Uslovi smeštaja pacijenata u IFP-u su generalno veoma dobri. Sobe su dvokrevetne, pacijenti imaju prirodno osvetljenje, ventilaciju, sobe imaju alarm, stočice, krevete sa madracima, higijenska sredstva i pribor. Sobe za pacijente imaju i ormare, ali su oštećeni i ne mogu se zatvoriti.

Na zidovima soba nalaze se slike pacijenata ili natpisi. Tu je i prostor za dnevni boravak, opremljen stolicama, televizijom, igricama (šah) kao i prikladnim kuhinjskim prostorom. NMPT je primetio da su kupatila smeštene u sobama, ali da nemaju zavese, koje bi osigurale privatnost pacijentima. NMPT smatra da se u takvoj situaciji povređuje privatnost pacijenta i da IPF treba da razmotri pitanje privatnosti pacijenata.

U IFP-u, pored procene, tretman se obezbeđuje lekovima i psiho-socijalnim tretmanom. Snabdevanje lekovima nije dobro, članovi porodice su često primorani da ih kupe. Dosijei pacijenata nalaze se na otvorenom prostoru, gde se nalazi dnevni boravak. Istorijati pacijenata su popunjeni, ali ne tako detaljno opisani u pratećoj zdravstvenoj dokumentaciji. Tu je i knjiga terapije, knjiga povreda /incidenata, oblik praćenja izolacije i obrazac za razmatranje incidenta.

Psiho-socijalni tretman se sastoji od aktivnosti kao što su igrice, gledanje televizije, crteži, svakodnevni izlasci unutar ustanove (na šetalištu IFP-a), individualni sastanci sa psihologom itd. Raspored dnevnih aktivnosti je postavljen na vidljivim mestima, ali ovaj raspored je ujednačen i ne postoje pojedinačni planovi navedenih aktivnosti za pacijente.

---

⁷⁹Krivični zakonik Republike Kosovo, član 18 i članovi 87-90.

⁸⁰Zakonik o krivičnom postupku Kosova, članovi 506-508.

⁸¹Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, čl. 174-180

⁸²Krivični zakon Kosova, član 89.

⁸³Zakonik o krivičnom postupku Kosova, član 508, stav 4.

Odluku o terapijskim vikendima donosi multidisciplinarna komisija. Dnevni izlasci (u šetalištu) u okviru institucije za pacijente odeljenja B su mogući tokom čitavog dana, a za pacijente odeljenja D- dva puta dnevno, ujutro i uveče.

NMPT, uprkos nalazu postojanja nekih psiho-socijalnih aktivnosti, izražava zabrinutost da su oni slabi i rutinski. Kao što je navedeno u izveštaju CPT-a o poseti Kosovu 2015. godine, IFPK nema individualizovani plan lečenja sa uključivanjem pacijenata, nema uključivanja u optimalniji rang terapijskih, rehabilitacionih i rekreativnih aktivnosti.⁸⁴

IFPK nema nikakve posebne preventivne planove u vezi sa samoubistvima. NMPT smatra da, uprkos činjenici da nije bilo slučajeva samoubistva, potrebno je izraditi jasan vodič koji će efikasno pomoći u identifikaciji slučajeva sa samoubilačkim tendencijama i izradu posebne šeme posmatranja uz blisku psihološko / psihijatrijsku podršku.

Kroz izveštaj sa preporukama,⁸⁵ nakon posete IFPK-u, NMPT je izrazio zabrinutost jer osoblje za obezbeđenje (uključujući osoblje za obezbeđenje KSK-a) nije završilo adekvatnu obuku za rad sa ovom kategorijom pacijenata. Ovo je utvrđeno tokom intervjua sa privatnim službenicima za obezbeđenje i KCS-om. NMPT primjećuje da je CPT u izveštaju o poseti Kosovu 2015. nadležnim vlastima preporučio sledeće:

"Evropski komitet za prevenciju torture smatra da je od ključnog značaja da se osoblje koje je zaduženo za poslove vezane za obezbeđenje u psihijatrijskim ustanovama pažljivo odabere i da pre nego što se rasporedi na te dužnosti, pohađa odgovarajuću obuku. Pored toga, treba da budu pod bliskim nadzorom i pod autoritetom kvalifikovanog medicinskog osoblja. "NMPT smatra da IFPK mora da deluje u skladu sa gore navedenom preporukom.

Pored toga, izvršavanje bezbednosnih zadataka, kao što su kontrole tela i soba nastavlja da vrši osoblje medicinskih sestara, iako nisu posebno obučene za to. Ovo ugrožava odnos između pacijenata i lekarskog osoblja. NMPT smatra da IFPK mora okončati takvu praksu, jer medicinsko osoblje, između ostalog, nije obučeno za izvršavanje takvih zadataka. Takvu preporuku CPT je dao i u izveštaju o poseti Kosovu.⁸⁶

Kontakt sa spoljnim svetom

Pacijenti u Odeljenju B imaju telefonski kontakt sa članovima svoje porodice, a mogu imati posete članova porodice 1-2 puta nedeljno, po 30 minuta.

Što se tiče prava na podnošenje žalbe, NMPT je primetio da je u IFPK-u postavljena kutija za žalbe, koju otvara određeni organ u okviru Ministarstva zdravlja. Međutim, NMPT smatra da bi se pacijentima trebalo omogućiti da podnesu žalbu menadžmentu

---

⁸⁴Izveštaj CPT o poseti na Kosovu 2015. godine, objavljen u septembru 2016. godine. Videti na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

⁸⁵Izveštaj sa preporukama o poseti Institutu za forenzičku psihijatriju, objavljen 28. avgusta 2018. godine, vidi na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/08/28/izvestaj-sa-preporukama-nacionalnog-mehanizma-za-spreccavanje-torture-u-vezi-posete-institutu-forenzicke-psihijatrije/>.

⁸⁶Za više informacija vidite Izveštaj Evropskog komiteta za sprečavanje torture na Kosovu 2015. godine: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

IFPK-a na poverljiv način postavljanjem kutije za žalbe koju bi samo određeno osoblje moglo otvoriti. Ombudsman ili njegovi predstavnici mogu posetiti lica koja su smeštena u IFPK-u i komuniciraju sa njima bez prethodne najave. Takođe, pacijenti se mogu obratiti NMPT-u preko telefona. Pored toga, Ombudsman u IFPK-u je postavio kutiju za žalbe, koju otvara samo određeno osoblje Ombudsmana.

Sredstva ograničenja

U odeljenju za obavezni tretman (B) postoje dve sobe za izolaciju, koje su od čvrstih zidova i imaju samo jedan dušek. Osoblje ima direktan vizuelni pristup pacijentima. Odeljenje ima jednu košulju za mehaničko pričvršćivanje, ali nikada nije korišćeno. Iz dokumentacije, NMPT je utvrdio da je jedan pacijent bio 3 dana u izolaciji, dok je drugi pacijent u tokom intervjua izjavio da je boravio 6 dana u izolaciji. Prema izjavama pacijenata i osoblja, razlog šestodnevog boravka u izolaciji bila je pogoršana zdravstvena situacija i pretnje osoblju. IFPK ima obrazac za praćenje izolacije, gde osoblje, nakon praćenja, na svakih 15 - 30 minuta potpisuje navedeni obrazac.

NMPT je primetio da je korišćenje soba za izolaciju prekomerno i sa neopravdanim trajanjem. Standardi CPT propisuju da upotreba izolacije kao kažnjavanje nije dozvoljeno⁸⁷. Korišćenje izolacije treba da bude što je moguće kraće i razumnije. NMPT je prilikom kontrole dokumentacije primetio da odluka i obrazloženje za smeštaj u izolacionu prostoriju lekar nije zabeležio u dosjeu pacijenta, već samo u knjizi i obrascu za izolaciju.

Dalje, CPT preporučuje da svaki element bilo koje vrste ograničenja bude jasno označen u posebnom registru, ali i u dosjeu pacijenta. Takve beleške uključuju vreme početka i prestanka ograničenja, okolnosti, razloge, ime lekara, pretrpljenu povredu itd.

NMPT je primetio da IFPK ima osnovni vodič za smeštaj u prostorije za izolaciju (Pravila o organizaciji i funkcionisanju rada u odeljenju B). Ovaj dokument je vrlo jednostavan i sadrži samo jedan stav. Ne postoji vodič za druge metode ograničenja. NMPT primećuje da je CPT u svom izveštaju o poseti Kosovu u 2015. godini u delu o poseti IFPK-u pružio konkretne preporuke o tome šta ovaj vodič treba da sadrži.⁸⁸

Pregled odluka od strane nadležnih sudova

NMPT primjećuje da član 89. stav 2. Krivičnog zakonika Republike Kosovo izričito propisuje da će sud prestati sa merom obaveznog psihijatrijskog tretmana nakon što utvrdi da je prestala potreba za tretmanom u instituciji zdravstvene nege.

Član 176. Zakona br. 04 /L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, određuje da najmanje jednom na svakih šest meseci sud mora pregledati svaki nedobrovoljni prijem na osnovu izveštaja kojeg je sastavio uprava zdravstvene ustanove i na osnovu mišljenja nezavisnog stručnjaka, koji nije zaposlen u zdravstvenoj ustanovi.

⁸⁷Standardi CPK-a, objavljeni 21. marta 2017. godine, vidi na: <https://rm.coe.int/16807001c3>.

⁸⁸Evropski komitet za prevenciju torture, izveštaj o poseti Kosovu 2015. godine, objavljen 2016. godine, deo C, stav 96-98, za više detalja vidi: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

Iz analize relevantne dokumentacije, NMPT je utvrdio da je IFPK, redovno i u skladu sa odredbama gore navedenog zakonodavstva, dostavio relevantne medicinske izveštaje kojima je procenjeno zdravstveno stanje primljenog pacijenta na osnovu zahteva nadležnih sudova. Prema tvrdnjama menadžmenta IFPK-a, postoje problemi sa nedobrovoljnim smeštajem pacijenata putem sudskih naloga zbog mentalnog poremećaja, jer, uprkos činjenice da je medicinsko stanje pacijenta pregledano od strane lekarskog osoblja i sud je obavešten u pisanoj formi, i pacijentovo mentalno stanje se poboljšalo i da se mera mora izmeniti na odgovarajući način u nekim slučajevima sudovi nisu ažurirani i ne odgovaraju.

Što se tiče prava na tretman, očigledno je da su pacijenti u većini slučajeva informisani, ali im se ne daje mogućnost da daju pismeni pristanak ili pravo da odbiju tretman. Ista situacija je utvrđena i u izvještaju CPT-a tokom posete Kosovu 2015. godine.⁸⁹

U navedenom izveštaju CPT naglašava da prijem određenog lica u psihijatrijsku ustanovu bez njegove/njene volje, uključujući prijem na osnovu sudskog naloga za "*obavezni psihijatrijski tretman zadržavanjem*", ne bi trebalo da isključi traženje saglasnosti u vezi informisanog tretmana. Svaki pacijent treba da bude informisan o svakom tretmanu ili medicinskoj intervenciji koja mu se namerava pružiti. Svako odstupanje od ovog osnovnog principa treba da bude zasnovano na zakonu i pozove se na vanredne okolnosti koje su jasno i odlučno definisane.

Takođe, nema dokaza da je dato pismeno objašnjenje o razlozima za nedobrovoljni tretman, kako je predviđeno članom 21. stav 1.4 Zakona o mentalnom zdravlju, u kojem se izričito navodi da se pacijent pismeno informiše u roku od četrdeset i osam (48) sata o razlozima tretmana bez dobrovoljnog pristanka. NMPT preporučuje da institucija mora ovu situaciju hitno da reguliše.

Poverljivost lekarskih usluga

NMPT je tokom posete primetio da se lekarske usluge pacijentima u IFPK-u pružaju bez prisustva službenika za obezbeđenje, osim ako lekarsko osoblje to izričito ne zatraži u određenim slučajevima.

Preporuka u vezi sa posetom IFPK-u upućena Ministarstvu zdravlja:

- Obavestiti NMPT Ombudsmana o pitanju pravnog statusa IFPK (na čekanju za sprovođenje).

Preporuke u vezi sa posetom IFP-u upućene Univerzitetskoj bolničkoj i kliničkoj službi Kosova:

- Da se IFPK redovno snabdeva lekovima i drugim stvarima neophodnim za vršenje poslova. (na čekanju za sprovođenje).

---

⁸⁹Evropski komitet za sprečavanje torture, izveštaj o poseti Kosovu 2015. godine, objavljen 2016, stav 101. Za više: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

- Sprovesti preporuke CPT-a, u vezi sadržaja Vodiča za korišćenje sredstava za ograničavanje. (na čekanju za sprovođenje).
- Povećati psiho-socijalne aktivnosti. (na čekanju za sprovođenje).
- Ugraditi sistem u IFPK (kutija žalbi), koji omogućava pacijentima da se obrate žalbom menadžmentu na poverljiv način i da kutiji za žalbe ima pristup samo određeno osoblje. (na čekanju za sprovođenje).
- Da medicinsko osoblje ne vrši dužnosti obezbeđenja (vidi stav 45. ovog izveštaja) (na čekanju za sprovođenje).
- Osoblje za obezbeđenje IFPK-a treba pažljivo odabrati i podvrgnuti adekvatnoj obuci pre nego što preuzmu takve bezbednosne zadatke (na čekanju za sprovođenje).

8.2 Psihijatrijska klinika

U skladu sa Zakonom o zdravstvu, član 13. Zakona o mentalnom zdravlju Republike Kosovo i članom 6. Statuta UBKSK-a, Psihijatrijska klinika je organizaciona jedinica UBKSK-a. Prema zakonu na snazi, ona pruža tercijarne usluge širom zemlje (jedina klinika na Kosovu), ali je takođe obavezna da pruži usluge sekundarnog nivoa u regionu Prištine u odsustvu opšte bolnice. Sva odeljenja (osim odeljenja hitne službe i intenzivne psihijatrijske nege) su otvorena i pružaju tretman na pacijentovu volju i u određenim slučajevima bez njihove volje, na osnovu odluke nadležnog suda.

NMPT je tokom posete primetio da su sobe za pacijente uglavnom velike, sa dva i tri kreveta, imaju dovoljno svetla, dok se prozori mogu otvoriti i lomljivi su. Nameštaj (ormari za odeću) bili su gotovo svuda oštećeni, okrećeni zidovi ali već zastareli, prošlo je 6 godina kako nije bilo renoviranja, dok vruće vode ima povremeno. NMPT je primetio da nema slika na zidovima, nema ormara za lične stvari, toalet nema vrata koja se zatvaraju.

NMPT smatra da se trebaju preduzeti mere za stvaranje porodičnog i terapijskog okruženja. Krećenje, uređenje oštećenog nameštaja, dekorisanje, postavljanje ličnih ormara treba biti izvršeno prioritarno. NMPT primećuje da je CPT tokom posete Kosovu 2010. godine takođe posetio Psihijatrijsku kliniku. Što se tiče životnih uslova pacijenata, CPT, u izveštaju o poseti Kosovu, opisuje životne uslove pacijenata u ovoj klinici kao loše i teške, u kojima se ne može očekivati stvaranje terapijskog okruženja.⁹⁰ Prema tome, NMPT smatra da bi se trebalo što pre izvršiti renoviranje psihijatrijske klinike.

Odeljenje hitne službe i intenzivne psihijatrijske nege

Odeljenje hitne službe i intenzivne psihijatrijske nege (u daljem tekstu HSIPN) je zatvorena jedinica i funkcioniše u okviru Psihijatrijske klinike. Na ovom odeljenju se tretiraju slučajevi različitih psihotičnih poremećaja, bipolarnih poremećaja i poremećaja

⁹⁰Izveštaj CPT o poseti Kosovu, 2010., stav 79, na: <https://rm.coe.int/16806972c7>.

ličnosti koji se ne mogu tretirati u drugim odeljenjima. Ovo odeljenje je jedino na celoj teritoriji Kosova. U drugim regionalnim bolnicama, psihijatrijska odeljenja nemaju funkcionalne posebne prostorije u kojima se rešavaju hitni slučajevi. Takvi slučajevi, iz celog Kosova, dovode se u HSIPN Psihijatrijske klinike u Prištini.

NMPT smatra da bi psihijatrijska odeljenja u drugim regionalnim bolnicama trebala da aktiviraju posebne prostorije za tretman hitnih slučajeva. Takav zaključak je proizašao i iz konferencije koju su organizovali Ombudsman i Savet Evrope o nedobrovoljnom tretmanu slučajeva u institucijama za mentalno zdravlje, koja je održana u Budvi (Crna Gora) 19. septembra 2018. godine. NMPT nije primio žalbe od pacijenata koji su intervjuisani za fizičko zlostavljanje ili nasilje, kao i ponašanje koje bi predstavljalo uvredu dostojanstvu pacijenata od strane osoblja ovog odeljenja. Tokom intervjua, NMPT nije primio žalbe ili informacije od pacijenata o nasilju između pacijenata smeštenih u ovom odeljenju.

NMPT je obavešten da se pacijenti uglavnom dovode od strane porodica ili policije i to su pacijenti koji se smeštaju bez njihove volje. Postoje i slučajevi kada se pacijenti dovode sudskom odlukom. Prema upravi, nakon prijema pacijenta, narednog dana nadležna medicinska komisija vrši procenu njegovog/njenog zdravstvenog stanja.

NMPT je primetio da nadležni sud nije obaveštavan o prijemu pacijenta na nedobrovoljno lečenje. NMPT primećuje da članovi 22-23. Zakona o mentalnom zdravlju regulišu pitanje nedobrovoljnog prijema pacijenata bez odluke nadležnog suda. Član 22. stav 4. određuje sledeće: *"Lekar u službi mentalnog zdravlja specijalizovane za ležaje, koji odlučuje o tretmanu lica bez dobrovoljnog pristanka , detaljno beleži sve preduzete postupke u zdravstvenom kartonu i obaveštava šefa službe o smeštaju bez dobrovoljnog pristanka , u roku od četrdeset i osam (48) sata. "*

NMPT primećuje da se ovaj zakonski zahtev poštuje od strane šefa odeljenja HSIPN-a i da se relevantne informacije šalju direktoru klinike. Prema upravi, obaveštenje o prijemu pacijenta na nedobrovoljni tretman se zatim šalje pravnoj kancelariji UBKSK-a, ali se ne šalje nadležnom sudu, kao što je predviđeno Zakonom o mentalnom zdravlju. Prema upravi, to je zbog nedostatka međuinstitucionalne komunikacije, odnosno komunikacije između UBKSK-a, i nadležnog suda.

Međutim, NMPT primećuje da član 23. stav 4. Zakona o mentalnom zdravlju propisuje: *"Ako nakon preispitivanja, šef službe utvrdi da postoje razlozi za dalji tretman bez dobrovoljnog pristanka, nastavlja se sa podvrgavanjem lica na prisilni tretman u ovoj službi. Nakon ove odluke, u roku od četrdeset i osam (48) sati, rukovodilac ustanove u kojoj se pružaju usluge mentalnog zdravlja specijalizovane za ležaje, prema preporuci od strane šefa službe, obraća se osnovnom sudu sa zahtevom da sud proceni obavljen postupak. Jedna kopija zahteva se stavlja na raspolaganje pacijentu, jednom užem članu porodice i/ili njegovom pravnom zastupniku."* NMPT primjećuje da ova odredba jasno obavezuje zdravstvenu instituciju da u slučajevima prijema pacijenta na nedobrovoljni tretman, obavesti nadležni sud o daljim postupcima.

Što se tiče pitanja nedobrovoljnog tretmana i drugih aspekata u vezi sa tim, NMPT Ombudsmana i Savet Evrope, na radionici organizovanoj u Budvi, Crna Gora, pozvali su sve relevantne aktere iz nadležnih sudova, tužilaštava i institucija za mentalno zdravlje. Svi učesnici su se složili da treba povećati nivo međuinstitucionalne komunikacije kako bi se postiglo efikasno sprovođenje važećih zakona i poštovanje ljudskih prava ove kategorije, garantovanih lokalnim zakonodavstvom i međunarodnim konvencijama o zaštiti ljudskih prava.

Životni uslovi u odeljenju HSIPN

NMPT procenjuje da su uslovi smeštaja uglavnom dobri. Nova je zgrada, topla i sa prirodnim osvetljenjem. Sobe su dvokrevetne, sa odgovarajućim prostorom i ventilacijom. NMPT je primetio da zidovi nisu skoro okrećeni, da su stakla na nekim prozorima oštećena, prozori imaju železne šipke, kupatila imaju vlagu. Stočići su uklonjeni jer su ih pacijenti slomili, ključevi ormara za garderobu su uklonjeni jer su oštećeni od strane pacijenata. Prostor u sobama nema ukrasa, neke slike se nalaze na zidovima dnevne sobe i u trpezariji.

Tretman i aktivnosti u odeljenju HSIPN

Psiho-farmakološki tretman je glavni tretman u ovom odeljenju. Snabdevanje lekovima povremeno nije dobro, postoje periodi kada nema igala i špriceva koji primoravaju članove porodice da ih kupuju. Ali postoji i period kada su snabdevanja redovna i na zadovoljavajućem nivou. NMPT smatra da je obaveza nadležnih organa da neprekidno snabdevaju ovo odeljenje neophodnim lekovima za tretman pacijenata.

NMPT je primetio da su psiho-socijalne aktivnosti nedovoljne. Takođe, nedostaje multidisciplinarni tim kao što su psiholog, socijalni radnik, radni terapeut, nedostaje individualni plan tretmana. NMPT smatra da vlasti i institucije treba da obezbede neophodnu raznolikost psiho-socijalnih stručnjaka kao preduslov za adekvatan tretman pacijenata. Što se tiče osoblja zaduženog za obezbeđenje u ovom odeljenju, oni bi trebalo da imaju odgovarajuću obuku za rad s ovom kategorijom pacijenata.

Režim u odeljenju

Pacijenti u odeljenju se tokom dana podvrgavaju dnevnoj rutini, koja se sastoji od sledećih aktivnosti: izlazak na svež vazduh (dva časova dnevno, ali pacijenti mogu ostati duže), gledanje televizije, hrana, izlazak u dvorište.

Kontakt sa spoljnim svetom

Porodične posete se vrše na ulazu u odeljenje, gde se nalaze sto i nekoliko stolica. Oni imaju pravo da primaju posete svakodnevno od 12:00 do 15:00 časova. Poseta traje 30 minuta, koja se sprovodi uz dopuštenje lekara. Nije dozvoljena telefonska komunikacija. Međutim članovi porodice iz inostranstva mogu pozvati lekara iz odeljenja ali ne i pacijenta.

Standardi Evropskog komiteta za prevenciju torture, u vezi sa nedobrovoljnim tretmanom, naglašava da je kontakt pacijenta sa spoljnim svetom bitan ne samo u smislu sprečavanja zlostavljanja, već i iz terapijskog pogleda. Pacijenti bi trebali biti u mogućnosti da šalju i primaju prepisku, imaju pristup telefonu i primaju posete od svoje porodice i prijatelja.⁹¹

Sredstva ograničenja

U odeljenju se ne koriste mehanička ograničenja već samo ona farmakološka. Jedinica HSIPN-a ima četiri prostorije za izolaciju, u kojima je postavljen po jedan dušek i pokrivač, nemaju toalete, imaju dovoljno prostora, sobe su tmurne, dok je u jednoj od njih tim za praćenje uočio vlagu. NMPT je primetio da se ove prostorije nalaze daleko od zdravstvenog osoblja, dok zvono za pozivanje medicinskog osoblja je van funkcije.

NMPT smatra da, iako odeljenje koristi meru izolacije, ovo ograničavajuće sredstvo treba da bude predmet detaljne politike za pacijente smeštene u prostorijama za izolaciju, koje treba da sadrže informacije o situacijama u kojima se može koristiti izolacija, nameravani ciljevi, trajanje i potreba za redovnom revizijom odluke o izolaciji, postojanje istinskih ljudskih kontakata, potreba da osoblje bude posebno oprezno.

Svaki slučaj korišćenja fizičkog ograničenja pacijenta (ručna kontrola, upotreba instrumenata za fizičko ograničenje, izolacija) mora biti registrovana u posebnom registru kreiranom za tu svrhu (kao i u dosijeu pacijenta). Podaci moraju sadržati vreme kada je mera počela i kada se završila, okolnosti slučaja, razlozi za sprovođenje ove mere, ime lekara koji usvaja takvu meru, kao i podatke o bilo kakvoj povredi prouzrokovanoj od pacijenta ili osoblja. NMPT je primetio da odeljenje nema poseban registar za lica koje se smeštaju u izolaciju.

Žalbeni postupak

NMPT smatra da je, kao i u svakoj drugoj zemlji lišavanja slobode, efikasna procedura podnošenja žalbe predstavlja osnovnu garanciju protiv fizičkog zlostavljanja u psihijatrijskim institucijama. Stoga bi trebalo izvršiti specifične aranžmane kako bi se pacijentima omogućilo da podnesu žalbe nadležnom organu osnovanom za to i da komuniciraju poverljivo sa odgovarajućim vlastima izvan psihijatrijske institucije.

U odeljenju postoji kutija za žalbe Psihijatrijske klinike, koja se, prema upravi, otvara od strane odgovorne kancelarije u UKCK-u. Međutim, za NMPT je nejasna procedura za podnošenje žalbe pacijenta. Stoga je kroz izveštaj sa preporukama zatraženo od UBKSK-a pismeno obaveštenje u vezi ovog pitanja.

Preporuke za Psihijatrijsku kliniku upućene Univerzitetska bolnička klinička služba Kosova (UBKSK):

- Izvršiti neophodna renoviranja u Psihijatrijskoj klinici (na čekanju za sprovođenje).

---

⁹¹Vidi na: <https://rm.coe.int/16806cd43e>.

- Povećati broj istinskih psiho-socijalnih aktivnosti (na čekanju za sprovođenje).
- Funkcionalizovati multidisciplinarni tim u odeljenjima za psihijatrijsku kliniku (na čekanju za sprovođenje).
- Obezbediti neprekidno snabdevanje Psihijatrijske Klinike lekovima (na čekanju za sprovođenje).
- Izraditi Vodič za sprečavanje samoubistava (na čekanju za sprovođenje).
- Obezbediti adekvatnu obuku osoblja (na čekanju za sprovođenje).
- Povećati broj osoblja prema proceni i potrebi (na čekanju za sprovođenje).
- Od pacijenta uzeti informisani pristanak za tretman u skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju (na čekanju za sprovođenje).
- Pacijente obavestiti o njihovim pravima u pisanoj formi (na čekanju za sprovođenje).
- Izraditi i koristiti poseban registar za pacijente kojima se izriču mere izolacije (na čekanju za sprovođenje).
- Psihijatrijska odeljenja u drugim regionalnim bolnicama treba da aktiviraju posebne prostorije za tretman hitnih psihijatrijskih slučajeva (na čekanju za sprovođenje).

8.3 Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju

Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju (CIRHPB) funkcioniše u okviru Univerzitetsko bolničko kliničke službe Kosova (UBKSK) i pruža usluge 24 časova dnevno. CIRHPB je institucija otvorenog tipa, rezidenti ovog centra uglavnom su dijagnostifikovani sa psihotičnim poremećajima, kao što je *Šizofrenija*. Tokom posete NMPT-u u ovoj ustanovi je bilo 61 smeštenog lica, od čega 32 muškarca i 29 žena, prosečna starost se kretala oko 54 godine. Službeni kapacitet institucije je za 65 lica.

Uslovi smeštaja

NMPT procenjuje da su uslovi stanovanja u CIRHPB -u prosečni. Međutim, potrebna su sledeća renoviranja: farbanje, uređenje elemenata toaleta, postavljanje zidnih slika i ličnih ormara. NMPT smatra da postoji nedostatak privatnosti u toaletima koji nemaju zavese i ovo pitanje treba hitno rešiti.

Kuhinja je renovirana i stavljena u upotrebu jula 2018. godine i opremljena je savremenom opremom. Putem izveštaja sa preporukama, objavljenog 6. marta 2017. godine, NMPT Ombudsmana je preporučio preduzimanje mera za renoviranje kuhinje. Kroz ovaj izveštaj, NMPT Ombudsmana pozdravlja sprovođenje ove preporuke.

Zdravstvena zaštita

NMPT je obavješten da se u CIRHPB pružaju redovne psihijatrijske usluge, gde te usluge vrši direktor Centra, jer je po struci psihijatar, a u slučaju potrebe, druge zdravstvene i specijalističke usluge pruža Centar za porodičnu medicinu u Štimlju, Regionalna bolnica u Uroševcu i Univerzitetski klinički centar u Prištini.

Upotreba antipsihotičkih lekova, antidepresiva i anksiolitika iz ispitivanja nekih medicinskih dosijea čini se razumnom i zasnovanom na dokazima. Prema mišljenju osoblja, upotreba lekova je znatno smanjena i racionalnija je u njihovom opisu. Obično imaju preparate sa esencijalne liste, kao što su: haloperidol, modis, risperidon, olanzapin itd. (10 pacijenata je tretirano haloperidol depo i 15 sa moditen depo). Prema dobijenim informacijama, postoje slučajevi kada se CIRHPB suočava sa nedostatkom lekova. NMPT smatra da je odgovornost nadležnih organa da redovno snabdevaju ovu instituciju potrebnim lekovima.

Tretman i aktivnosti

Tokom posete, NMPT je primetio bliski i prijateljski pristup osoblja prema pacijentima, znači da je uglavnom primećena pozitivna klima unutar institucije. Pacijenti su dobro obučeni i higijena je na zavidnom nivou. NMPT nije naišao na znakove povreda. Iz intervju sa pacijentima nije primljena neka žalba o nekom obliku zlostavljanja ili o ponašanju osoblja koje bi povredilo dostojanstvo rezidenata.

Psiho-socijalne aktivnosti, koje se obično izvode, su: slike, muzika, izleti. Institucija ima sto za aktivnosti, TV nije radio u odeljenju A2, nije bilo igara i knjiga, jer su oštećene. Porodične posete su dozvoljene kad god žele. CPT naglašava da je održavanje kontakta sa spoljnim svetom neophodno ne samo za sprečavanje zlostavljanja, već i sa terapijskog stanovišta.⁹² NMPT primjećuje da plan aktivnosti nije napisan, niti postoje pojedinačni planovi, dok je budžet za psiho-socijalne aktivnosti mali. Terapijski vikendi su veoma retki, jer porodice ne pokazuju interes.

NMPT izražava zabrinutost zbog činjenice da je broj i kvalitet psiho-socijalnih i rekreativnih aktivnosti veoma oskudan. Takođe, ne postoji individualizovani plan tretmana sa uključivanjem pacijenata. NMPT je u svom izveštaju sa preporukama objavljenom 26. oktobra 2018. godine⁹³, preporučio fokusiranje na planiranje izgradnje stručne jedinice, ali to do sada nije izvršeno. Institucija treba da se angažuje na unapređenju psiho-socijalnih aktivnosti i uključivanju svih pacijenata na optimalan način u ove aktivnosti.

Prema CPT-u, psihijatrijsko lečenje treba da se zasniva na individualizovanom pristupu, što podrazumeva izradu plana tretmana za svakog pacijenta, plan koji treba da uključi

---

⁹²CPT, 8. opšti izveštaj, stav 54.

⁹³Izveštaj sa preporukama za posetu Centru za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju, objavljen 26. oktobra 2018. godine. Vidi na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/10/26/-1izvestaj-sa-preporukama-centru-za-integraciju-i-rehabilitaciju-hronicnih-psihijatrijskih-bolesnika-u-stimlju/>.

rehabilitacione i terapijske aktivnosti, uključujući individualnu psihoterapiju, grupnu terapiju, umetnost, pozorište, muziku i sport. Pacijenti treba da imaju redovan pristup dobro opremljenim sobama za zabavu i da imaju pristup otvorenoj sredini.⁹⁴

NMPT je evidentirao 4 slučaja kojima je sud izrekao meru obaveznog psihijatrijskog tretmana sa zadržavanjem u CIRHPB, uprkos činjenici da institucija nema uslove za njihovo upravljanje. NMPT smatra da CIRHPB nema niti pravnu osnovu niti kapacitet da nastavi sa tretmanom takvih slučajeva. NMPT ohrabruje osoblje CIRHPB-a da redovno obaveštava sudove o zdravstvenom statusu ovih pacijenata.

Što se tiče pitanja efikasnog razmatranja takvih slučajeva, slučajeva obaveznog psihijatrijskog tretmana i drugih tretmana u institucijama za mentalno zdravlje, od nadležnih sudova i drugih institucija koje se u određenoj fazi mogu suočiti sa licima sa mentalnim poremećajem, Institucija ombudsmana, u saradnji sa Kancelarijom Saveta Evrope u Prištini, 18. septembra 2018. godine, održala je radionicu na kojoj su pozvani svi predstavnici relevantnih institucija, uključujući psihijatre, sudije, tužioce, u cilju diskusije i poboljšanja situacije u ovom pogledu.

Tokom ove radionice zaključeno je da Ministarstvo zdravlja treba da sastavi listu institucija za mentalno zdravlje, gde bi se trebalo izvršiti obavezno psihijatrijsko lečenje. Tretman slučajeva koji nisu u sklopu kapaciteta institucije predstavlja preduslov za zlostavljanje ili zanemarivanje.

Sprečavanje samoubistava

Prema upravi, dva samoubistva su se dogodila nakon rata, dok su pokušaji samoubistva česti. Tokom 2018. godine u ovoj instituciji su se desila dva smrtna slučaja. CIRHPB nema nikakav poseban plan za sprečavanje samoubistava.

NMPT smatra da je potrebno izraditi jasan vodič koji će efikasno pomoći u identifikaciji slučajeva sa suicidalnim namerama, izrađivanje posebne šeme za posmatranje, sa trenutnom psihološkom/psihijatrijskom podrškom.

Osoblje CIRHPB-a

Osoblje CIRHPB ima 39 zaposlenih, 1 psihijatra, koji je ujedno i direktor institucije, 9 medicinskih sestara, 16 medicinskih asistenata, 7 administrativnih službenika i 7 tehničkih radnika. NMPT smatra da broj osoblja nije odgovarajući. Takođe, nedostaju profesionalci kao što su: psiholozi, radni terapeuti, itd. NMPT je u izveštaju sa preporukama objavljenim 6. marta 2017. godine preporučio zapošljavanje kliničkog psihologa i jednog socijalnog radnika. Tokom ad-hoc poseta, NMPT je obavešten da je institucija počela sa procedurama regrutovanja kliničkog psihologa i socijalnog radnika. NMPT će tokom pratećih poseta pratiti sprovođenje preporuka.

---

⁹⁴Standardi CPT, deo iz 8. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (98) 12].

Sredstva ograničenja

Što se tiče sredstava ograničenja, član 27. Zakona br. 05 /L-025 o mentalnom zdravlju propisuje da se fizičko ograničenje lica sa mentalnim poremećajima sprovodi u specijalizovanim institucijama za mentalno zdravlje sa krevetima i uključuje, prema relevantnom protokolu, sledeće elemente: prisilno zadržavanje lica, obavezno korišćenje lekova, imobilizaciju, izolaciju.

Na osnovu tvrdnji uprave CIRHPB-a i dosijea rezidenata, u ovoj instituciji ne postoje mehanička sredstva fizičkog ograničavanja, već samo one hemijske, psihoterapija, farmakoterapijske intervencije, ne koriste se mere izolacije jer ne postoje uslovi za sprovođenje takve mere.

U vezi sa pristankom za tretman i boravak, saglasnost daje član porodice ili zakonski staratelj rezidenta, u slučajevima kada je odlukom nadležnog organa rezidentu oduzeta poslovna sposobnost.

U odjeljenju nije postavljena povelja o pravima pacijenata i nema letaka za ovu svrhu, samo u ambulanti je postavljena povelja o pravima. NMPT smatra da informacije koje se odnose na pacijenta trebaju biti postavljene na odgovarajući način na vidljivim lokacijama, podržane lecima, i pružanjem što boljeg objašnjenja. Porodične posete su dozvoljene u bilo kom trenutku. Prema osoblju CIRHPB-a, postoje i slučajevi kada zakonski staratelj, imenovan odlukom nadležnog organa, ne ispunjava svoje dužnosti prema rezidentu.

CIRHPB i druge institucije socijalne zaštite (MRSZ, centri za socijalni rad) treba da razmotre i iskoriste sve mehanizme i zakonske mogućnosti za poboljšanje ovog pitanja, kao što je navedeno u članu 16. stav 3. Zakona. o mentalnom zdravlju. Ministarstvo zdravlja treba da izda podzakonske akte, kako je predviđeno članom 9. stav 4. Zakona o mentalnom zdravlju.

U CIRHPB -u, Institucija Ombudsmana je postavila kutije za žalbe, koje može otvoriti samo osoblje ove institucije, što podnosiocima žalbi pruža poverljivost prilikom podnošenja žalbe. NMPT nikada nije primio žalbu od rezidenata ili članova njihovih porodica. NMPT ohrabruje osoblje da informiše više članove porodice rezidenata o mogućnostima podnošenja žalbi putem kutije za žalbu koja se nalazi u CIRHPB -u.

Deinstitucionalizacija, koja je jedan od problema i zadataka predviđenih za CIRHPB, je u zastoju. Onoliko koliko je osoblje upoznato, samo 3 slučaja su se vratila zajednici. NMPT procenjuje da Ministarstvo zdravlja treba da razvije jasnu politiku deinstitucionalizacije izgradnjom efektivnih usluga u zajednici. MRSZ i centri za socijalni rad treba da budu uključeni u obezbeđivanje neophodnih efektivnih resursa za podršku takvoj politici.

Preporuke za CIRHPB upućene Ministarstvu zdravstva:

- NMPT Ombudsmana ponavlja preporuku za izdavanje podzakonskih akata u skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju (na čekanju za sprovođenje).

- Ministarstvo zdravstva će doneti odluku kojom se objavljuje spisak institucija za mentalno zdravlje, gde bi trebalo izvršiti meru obaveznog psihijatrijskog tretmana (na čekanju za sprovođenje).

Preporuke za CIRHPB upućene Univerzitetškoj bolničkoj i kliničkoj službi Kosova (UBKSK):

- NMPT ponavlja preporuku za izgradnju jedinice za stručno osposobljavanje u okviru CIRHPB (na čekanju za sprovođenje).
- Obezbediti odgovarajući broj medicinskog osoblja, kao što su psihijatri, medicinske sestre, klinički psiholozi, radni terapeuti, kao preduslov za odgovarajući tretman (sprovedeno)
- Obezbediti odgovarajući obuku za osoblje (sprovedeno)
- Redovno snabdevati CIRHPB neophodnim lekovima (sprovedeno)
- Funkcionalizovati kompjuterizovani sistem evidencije (baza podataka) (nije sprovedeno).
- Izraditi Vodič (Strategiju) za sprečavanje samoubistava (na čekanju za sprovođenje).

9. Institucije socijalne zaštite

Tokom perioda izveštavanja, NMPT je posetio sledeće institucije socijalne zaštite: Dom za starija lica i bez porodične brige⁹⁵, Specijalni institut u Štimlju⁹⁶ i dom za decu sa ograničenim mentalnim sposobnostima.

9.1 Starija lica i bez porodične brige (DSLBPB)

DSLBPB je institucija socijalnog karaktera i deluje u okviru Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ). Službeni kapacitet ove institucije je 110 osoba. U vreme kada je NMPT izvršio posetu, bilo je 63 rezidenata, od kojih 27 muškaraca i 36 žena, od kojih su 3 lica mlađa od 65 godina.

Tokom posete, NMPT je intervjuisao jedan broj rezidenata i nije primio nikakve žalbe o fizičkom maltretiranju ili verbalnom zlostavljanju, kao i o ponašanju koje bi narušilo ljudsko dostojanstvo rezidenata u DSLBPB -u. Što se tiče uslova smeštaja, tokom posete, NMPT je primetio da je u zgradi potrebno ozbiljno ulaganje, posebno u delu gde se nalazi medicinska služba gde prodiranje vode često uzrokuje ozbiljna oštećenja inventara.

Što se tiče ove situacije, NMPT je, kroz izveštaj sa preporukama o poseti DSLBPB-u, preporučio MRSZ-u da hitno izvrši ulaganje prema proceni potreba u staroj zgradi i prostorijama gde funkcioniše medicinska služba i stomatološka služba. Prema najnovijem

⁹⁵Izveštaj sa preporukama o poseti Domu za starija lica i bez porodične brige, objavljen u: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

⁹⁶ Izveštaj o poseti Specijalnom Institutu u Štimlju, na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

saopštenju MRSZ-a, u zgradi su izvršene investicije, objekat je izolovan, i stomatološke usluge više nisu u prizemlju. NMPT će naknadnim i ad hoc posetama proveriti sprovođenje navedene preporuke.

Preporuke za DSLBPB upućene MRSZ-u:

- Hitno izvršiti ulaganja u skladu sa procenom potreba, u staroj zgradi i prostorijama u kojima funkcioniše medicinska služba i stomatološka služba (sprovedeno).
- Snabdevati rezidente odgovarajućim inventarom u njihovim sobama (sprovedeno).
- Snabdevati instituciju ambulantnim vozilom (na čekanju za sprovođenje).
- Medicinska služba da sprovede protokole za samopovređivanje, telesne povrede, štrajk glađu, seksualno zlostavljanje, samoubistvo i smrt u instituciji (sprovedeno).
- Organizovati specifičnu obuku osoblja, u skladu sa potrebama za tretmanom rezidenata (sprovedeno).
- Povećati broj osoblja prema proceni potreba zdravstvene službe (sprovedeno).

9.2 Specijalni Institut u Štimlju (SIŠ)

NMPT je tokom avgusta 2018. godine, zajedno sa ekspertima Saveta Evrope (u svojstvu posmatrača), obavila opštu posetu SIŠ-u. Ovom institucijom upravlja Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) i ovo je institucija otvorenog tipa koja pruža 24-časovne usluge kao što su hrana, odeća, zdravstvena zaštita, terapije vaspitnog rada i za osposobljavanje i socijalni tretman.

Službeni kapacitet institucije je 65 kreveta. Tokom posete utvrđeno je da je smešteno 67 stanovnika (43 muškaraca i 24 žene) starosti iznad 18 godina, prosečne starosti od 46,5 godina. Kategorizacija rezidenata vrši se prema polu i zdravstvenom statusu. Sva smeštena lica su sa dijagnozom nemogućnost učenja (Mentalna zaostalost).

Na osnovu AU br. 11/2014 o radu i smeštaju rezidenata, lica sa ograničenim mentalnim sposobnostima - zaostalost mentalnog razvoja u Specijalnom institutu u Štimlju i u domovima zasnovanim na zajednici, predviđa tretman lica kojima je oduzeta poslovna sposobnost u osnovnim sudovima. Tokom *ad hoc* poseta SIŠ-u, NMPT je bio obavešten da je u 98% slučajeva oduzeta poslovna sposobnost i imenovan je zakonski staratelj.

Tokom posete NMPT-u, primećen je bliski pristup osoblja prema rezidentima. Rezidenti su dobro izgledali u odeći i higijeni, odnos sa osobljem je bio prijateljski. NMPT nije naišao na rezidente sa znakovima telesnih povreda.

Uslovi stanovanja

Uslovi stanovanja su generalno veoma dobri. Rezidenti su se preselili u novije zgrade i smešteni su u manjim domovima. Stambene prostorije imaju dovoljno prirodnog osvetljenja, grejanja, ventilacije i čistoća je na zadovoljavajućem nivou. Sobe u kojima su smešteni rezidenti uglavnom se sastoje od dva do tri kreveta u jednoj prostoriji, tu je i ormar za odeću i lične stvari, a postoje i ukrasi za vizualnu stimulaciju, npr. razne slike, koje su neki stanovnici radili u saradnji sa instruktorima. Tokom posete SIŠ-u, tim NMPT-a je posetio i kuhinju u kojoj se hrana priprema i poslužuje. Kuhinja je imala odgovarajuće osvetljenje i ventilaciju, čistoća je bila na nivou, i hrana je bila adekvatna.

Zdravstveni tretman i aktivnosti

U vreme posete NMPT-a, SIŠ nije imao lekara opšte prakse. Stomatološke usluge su pružane od Doma za starija lica u Prištini. U slučaju potrebe, druge zdravstvene i specijalističke usluge rezidentima se pružaju iz Centra za porodičnu medicinu u Štimlju, Regionalne bolnice u Uroševcu i Univerzitetskog kliničkog centra u Prištini. Ambulanta u kojoj je smešteno zdravstveno osoblje ne ispunjava uslove, zbog malog i neodgovarajućeg prostora, nema dovoljno rasvete. Ova situacija je takođe istaknuta u izveštaju sa preporukama nakon posete ovoj instituciji u 2016. godini.⁹⁷

Psihijatrijske usluge pruža psihijatar sa ugovorom koji posećuje slučajeve jednom nedeljno, po četiri časova i prema pozivu, tako da je ponekad prinuđen da prepíše terapiju bez posete pacijentu. NMPT je primetio da slučajevi epilepsije nisu imali redovne neurološke kontrole i, u većini slučajeva, psihijatar je upravljao neurološkom terapijom. Upotreba antipsihotika, antidepresiva i anksiolitičkih lekova, ispitivanjem nekih medicinskih dosijea, čini se razumnim i zasnovanim na dokazima. Lekove obezbeđuje MRSZ i nije bilo primedbi u vezi blagovremenog snabdevanja. NMPT je primetio da kod rezidenata koji koriste Clozapine nema dokaza da su merene bele krvne ćelije, prema preporukama zasnovanim na dokazima.

Psiho-socijalne aktivnosti koje se obično izvode su različite. Institucija ima tri prostorije za radnu terapiju: likovna radionica, stolarija i za ruktovorevine. One uključuju sva lica koja su sposobna za ove aktivnosti. Takođe postoji i sala za druge rekreativne aktivnosti (ping-pong, šah, domine, karte itd.). Ostale aktivnosti kao što su radno angažovanje u plateniku i aktivnostima van institucija (otvoreni kamp, priprema hrane, razne igre). Nisu retke i šetnje u različitim gradovima u malim grupama kao i izlasci u gradskim lokalima u Štimlju.

Plan aktivnosti nije napisan i ne postoje pojedinačni planovi. Rezidentima su dozvoljeni porodični vikendi u trajanju od 3 do 5 dana, kada porodice pokažu interes da ih uzmu. NMPT smatra da je broj i kvalitet psiho-socijalnih i rekreativnih aktivnosti solidan, ali ne postoji individualizirani plan tretmana prema potrebama i mogućnostima rezidenata.

---

⁹⁷Za opširnije vidi na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

Sredstva ograničenja

Prema upravi, SIŠ nema prostorije za izolaciju i ne koriste se nikakvi oblici fizičkog ograničavanja, osim u slučaju kada je rezident stalno vezan (24 časa), vežu mu se ruke iza leđa sa trakom za vezivanje, slobodno, onoliko koliko bi se sprečilo samopovređivanje. Osoblje je izrazilo žaljenje zbog upravljanja ovim slučajem na ovaj način, međutim, prema tvrdnjama osoblja, oni su probali sve moguće oblike za upravljanje ovim slučajem bez upotrebe sredstava za ograničavanje, ali bez uspeha.

NMPT smatra da bi rukovodeće, psihijatrijsko i medicinsko osoblje trebalo da ovakve slučajeve upućuju drugim specijalizovanim psihijatrijskim institucijama (Psihijatrijskoj klinici, itd.) Kako bi pronašli načine i najprikladniji i najdostojanstveniji pristup tretmanu, stvarajući spoljnu komisiju za procenu.

9.3 Dom za decu sa ograničenim mentalnim sposobnostima

Tokom perioda izveštavanja, NMPT je, zajedno sa ekspertima ES (u svojstvu posmatrača), tokom avgusta 2018. godine, realizovao opštu posetu Dečijem domu u Štimlju. Ovom institucijom upravlja MRSZ i jedina je institucija otvorenog tipa koja smešta decu sa posebnim potrebama (nesposobnost učenja i mentalna zaostalost) i nudi sledeće 24-časovne usluge: hranu, odeću, zdravstvenu zaštitu, terapiju vaspitnog rada i osposobljavanja, socijalni tretman.

Tokom posete, NMPT je primetio da u je ovoj instituciji smešteno 10 lica različite starosne dobi (koliko i kapacitet institucije): četiri od njih su mlađe od 18 godina, dve su tek napunile 18 godina, dvoje su u dvadesetim i dvoje u tridesetim godinama.

Na osnovu činjenice da je ova ustanova određena kao Dečiji dom, neprihvatljivo je nastaviti boravak odraslih stanovnika. Oni se moraju smestiti u postojeće prostorije za odrasle koje postoje u našoj zemlji.

Tokom posete, NMPT je primetio bliski, topli i prijateljski pristup osoblja prema rezidentima. NMPT nije naišao na lica sa znakovima povreda i nije primio žalbe od rezidenata ove institucije na fizičko zlostavljanje ili ponašanje osoblja koje bi ugrozilo njihovo dostojanstvo.

Uslovi stanovanja

Tokom posete, NMPT je primetio da su materijalni uslovi za stanovnike uopšte veoma loši. Sobe stanovnika su imale dovoljno prostora i nisu bile prenaseljene ali su bile oštećene. Pored toga, institucija se suočava sa nedostatkom odeće i odgovarajućih pokrivača. NMPT je tokom posete utvrdio da je potrebno hitno renoviranje unutar i izvan doma. Tokom ove posete, rukovodilac doma je obavestio NMPT da će ceo objekat biti podvrgnut velikom renoviranju koje će uključiti oko 90% doma. NMPT se neposredno nakon posete avgusta 2018. godine, sastao sa predstavnicima MRSZ-a, kojima je izrazio zabrinutost u vezi sa nalazima.

Tokom naknadne posete januara 2019. godine, NMPT je ustanovio da je navedeni objekat u velikoj meri renoviran i da se situacija u pogledu uslova smeštaja značajno promenila u pozitivnom smeru.

Zdravstvene usluge

Zdravstvena i psihijatrijska služba zajednička je sa Specijalnim institutom u Štimlju. Psihijatar dolazi jednom nedeljno slučajevi se ponekad šalju u ambulantu Specijalnog instituta u Štimlju. Po potrebi, Centar za porodičnu medicinu u Štimlju, Regionalna bolnica u Uroševcu i Univerzitetski klinički centar u Prištini pružaju druge zdravstvene i specijalističke usluge. Laboratorijske analize se redovno obavljaju u Centru porodične medicine u Štimlju na svakih 6 meseci.

Medicinsko osoblje ima uređaj za merenje TA ali nema uređaj za kiseonik. Soba za fizioterapiju je oštećena.

Snabdevanje lekovima vrši MRSZ i redovno je. NMPT je primetio da kod rezidenata koji koriste Clozapine nema dokaza da su bele krvne ćelije merene prema preporukama zasnovanim na dokazima. NMPT naglašava da je odgovornost ustanove da obezbedi određene lekove prema poznatim evidencijama, ali i sprovede praćenje mogućih kontraindikacija u skladu sa prihvaćenom kliničkom praksom (prateća analiza kod primene Clozapina).

Što se tiče sredstava za ograničenje, u Dečijem domu nema prostorija za izolaciju i ne koriste se nikakvi oblici ograničavanja. NMPT je primetio da postoji registar za upotrebu sredstava za ograničavanje.

Što se tiče psiho-socijalnih aktivnosti, NMPT je obavešten da stanovnici obično slušaju muziku i izlaze u prirodu, izlaze i u grad iako retko. Osam stanovnika pohađa specijalnu školu. NMPT zaključuje da je broj i kvalitet psiho-socijalnih i rekreativnih aktivnosti veoma siromašan i da ne postoji individualizirani plan tretmana prema potrebama i sposobnostima rezidenata.

Osoblje se sastoji od devet radnika i rukovodioca Doma (4 medicinskih sestara i 5 medicinskih pomoćnika). Usluge su 24-časovne. Broj osoblja u Domu je nedovoljan za pružanje potrebne multidisciplinarnе zaštite. Osoblje se oseća previše opterećenim, pod stresom zbog specifičnosti posla i neadekvatnog nagrađivanja za prirodu posla. Nedostaje odgovarajuća obuka za osoblje Doma. *NMPT smatra veoma važnim pružanje stručne obuke za osoblje unutar i izvan institucije, kao i odgovarajuće nadoknađivanje zasnovano na specifičnostima ovog posla.*